

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Magdalena Vlasáková

Obraz Československa v britském komunistickém tisku v letech 1966–1969

The Image of Czechoslovakia in the British Communist Press 1966–1969

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Ondřeji Vojtěchovskému, PhD. za odborné vedení, cenné rady a trpělivost, kterou mi během vypracování věnoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

rok 1968; Pražské jaro; Komunistická strana Velké Británie; komunismus;
československo-britské vztahy; obraz druhého; média a tisk

Klíčová slova (anglicky):

1968; Prague Spring; Communist Party of Great Britain; Communism;
Czechoslovak-British relations; Image of the other; Media and press

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá reakcí britských komunistů na události v Československu v druhé polovině 60. let., přičemž nejvíce pozornosti je věnováno reformnímu roku 1968. Tento obraz je rekonstruován na základě analýzy stranického deníku *Morning Star*, který je zkoumán v rozmezí let 1966-1969. Práce obsahuje kapitoly týkající se vývoje komunismu v Británii, britské novinové kultury a vztahů Británie k zemím Východního bloku, především pak vůči Československu. Součástí předkládané práce je rovněž podrobná analýza novinových článků v deníku *Morning Star*, které se svým obsahem dotýkaly československé tematiky. Cílem analýzy je ilustrovat zájem o dění v Československu v britském komunistickém prostředí a přispět k širšímu výzkumu o západním komunismu.

Abstract (in English):

This bachelor thesis is focused on reaction of British communists to events in Czechoslovakia in the second half of sixties. The biggest attention is dedicated to the reform year of 1968. This image is reconstructed with the analysis of the party's newspaper *Morning Star* in period of 1966-1969. Thesis involves chapters about the evolution of British communism, British newspaper's culture and British relations toward the countries of Eastern Bloc – especially toward Czechoslovakia. Detailed analysis of newspaper's articles regarding Czechoslovak themes in *Morning Star* is likewise part of this thesis. The analysis aim is to illustrate the interest in Czechoslovakia in the British communist environment and to contribute to a broader research on the Western communism.

Obsah

Obsah.....	6
1. Úvod	7
2. Britští komunisté	11
2.1 Počátky komunismu v Británii	11
2.2 Nebezpečí fašismu	15
2.3 Válečná léta	16
2.4 Poválečný vrchol CPGB	18
2.5 Rozčarování po roce 1956.....	20
2.6 Konec starých pořádků	21
2.7 Nástup nové levice.....	23
2.8 Síla odborů	25
2.9 Rozklad Komunistické strany Velké Británie	26
3. Noviny ve Velké Británii	29
3.1 Britský tisk	29
3.2 Politické strany a noviny.....	30
3.3 Postavení komunistického tisku v britské demokratické společnosti.....	32
4. Velká Británie a Československo	39
4.1 Britská zahraniční politika v Evropě po druhé světové válce	39
4.3 Československo-britské diplomatické vztahy v době Studené války	44
4.4 Reakce britské vlády na československou krizi 1968.....	46
5. Pohled britských komunistů na události Pražského jara 1968	49
5.1 Odraz zájmu o Československo v deníku Morning Star ve sledovaném období 1966 – 1969	49
5.2 Srovnání zájmu Morning Star s hlavním britským tiskem.....	64
Závěr	65
Použité zdroje.....	67
Přílohy	69

1. Úvod

Události v Československu vedoucí k pokusu o reformu v roce 1968 významně formovaly pohled příslušníků komunistického hnutí na Západě na samou podstatu systému sovětského typu a perspektiv komunismu vůbec. Po první vlně odkouzlení způsobeném kritikou kultu osobnosti a sovětským zásahem proti maďarské revoluci v roce 1956 to bylo právě Pražské jaro a jeho potlačení vojsky Varšavské smlouvy, které značně zdiskreditovalo ideu komunismu a vedlo ke značnému oslabení komunistického hnutí na Západě či k přehodnocení jeho strategie a cílů.

Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa představuje v moderních světových dějinách významný mezník. Je dokladem násilného chování, které Sovětský svaz uplatnil v případě, že se země v jeho mocenské sféře chovala „nepatříčně“. Toto omezení národní suverenity bylo provedeno navzdory faktu, že se jednalo o spřátelenou zemi, která se vojensky nepostavila na odpor.

Události, které předcházely a následovaly po Pražském jaru, jsou probírány z různých úhlů pohledu. Hojně si jich všímá česká i zahraniční historiografie. Jsou nazírány z pohledu zemí Východního i Západního bloku, z pohledu totalitárních režimů i západních demokracií. Ucelením současného stavu bádání může být obraz, který ilustruje, jakým způsobem hodnotili Československo a československé události ve druhé polovině 60. let západní komunisté. Reakcím největších západních komunistických stran v Itálii a Francii bylo rovněž věnováno několik publikací.

Svůj pohled jsem tedy obrátila na menší západoevropskou komunistickou stranu Velké Británie, která existovala v letech 1920–1991. Síla britských komunistů nespočívala v jejich počtu, ale spíše v jejich vlivu na intelektuální prostředí. Jejimi řadami totiž prošla řada významných spisovatelů, umělců a vědců. Také v CPGB vytvářely ovšem krize v sovětské mocenské sféře značné pnutí a názorové rozpory a mnozí levicovní intelektuálové se nakonec s komunistickou stranou zcela rozešli.

Cílem předkládané práce je zjistit míru zájmu a informovanosti u britských komunistů o dění v Československu. Předmětem zkoumání jsou stranické noviny *Morning Star*, prostřednictvím nichž jsem se pokusila rekonstruovat obraz Československa mezi britskými komunisty v letech 1966–1969.

V rámci širšího výzkumu je mým záměrem částečně přispět do debaty o postavení

britské komunistické strany v rámci západního komunismu, který zejména po roce 1956 řešil vztah k Sovětskému svazu. Diskuze o Východním bloku se v rámci západoevropských komunistických stran od konce 50. let natolik omezila, že by se dalo říci, že se komunistické strany na Západě o dění za Železnou oponou postupně přestávaly zajímat.

Vlastním cílem práce je odpovědět na otázku: *Jestli a jak reagovali britští komunisté na obrodný proces v Československu ve druhé polovině 60. let?* S tím souvisí i následná podotázka, *jestli se nějak proměnil zájem britské společnosti ohledně dění v Československu?*

Bude využito kvantitativní a kvalitativní metody. Poté následuje rozbor stranických novin a následné srovnání s dalšími zdroji. Ze zjištěného bude následně provedena syntéza, která spojí poznatky v jeden celek a umožní si danou problematiku zasadit do širšího rámce.

Předkládaná práce je rozdělena do čtyř kapitol. První až třetí kapitola vymezuje základní kontext, který usnadňují přístup k tématu. Součástí těchto tří kapitol je historický vývoj britské komunistické strany a jeho milníky, dále pohled na britský novinový trh a místo, které na něm zaujímaly komunistické noviny. Poslední díl této části patří popisu vztahů mezi Velkou Británií a Východním blokem, dále se věnuje konkrétně britsko-československým vztahům. Čtvrtá kapitola již analyzuje noviny *Morning Star* a zkoumá četnost výskytu zpráv s československou tematikou a její proměny ve sledovaném období let 1966–1969.

Stranické noviny *Daily Worker* byly od dubna 1966 přejmenovány na *The Morning Star*. Pod tímto názvem vycházejí dodnes. Předkládaná práce ovšem pracuje pouze s denními výtisky od dubna 1966 do března 1969. Právě zkoumání novin v tomto období má za cíl sledovat reakci a postřehy britských komunistů k Československu.

Noviny byly stranickým orgánem a britští komunisté dostali právě na stránkách *Morning Star* příležitost, jak projevovat své postoje. Redakce *Morning Star* sídlila v Londýně, ve sledovaném období byl šéfredaktorem novin George Matthews. Prostor dostali zejména členové CPGB i jiní levicově smýšlející intelektuálové. Komunistický list ve sledovaném období vycházel denně, včetně neděle. Jeho grafická úprava odpovídala formátu *broadsheet* s rozměrem 75 cm x 60 cm. Ve zkoumaném období obsahoval deník *Morning Star* pravidelně šest stránek. Deník *Morning Star* mi zpřístupnila Národní knihovna Klementinum, která vlastní všechna vydání ve sledovaném období.

Ze seznamu literatury, která je uvedena v závěru samotné práce, jsem nejvíce využívala následující knihy: syntéza levicového hnutí v Evropě *Forging Democracy, The*

*History of the Left in Europe, 1850–2000*¹ od Elleyho Geoffa mi poskytla obecný přehled o historii levicového hnutí. Konkrétně se historii britského komunismu věnoval Francis Beckett ve své knize *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*², která představuje shrnutí toho nejdůležitějšího za dobu existence této strany. K bližšímu seznámení se s významnými představiteli CPGB jsem použila dvě monografie. První od Kevina Morgana³ popisovala život vůdčího představitele britských komunistů Harryho Pollitta. Druhá monografie od Johna Callaghana⁴ se věnovala životu stranického intelektuála Rajaniho Palme Dutta. Britský tisk mi přiblížil Michael Temple ve své knize *The British Press*⁵, kde jsem zjistila obecné informace o novinové kultuře v Británii. Rovněž zde bylo i pár poznámek o komunistických denících, které jsem mohla využít v kapitole o *Morning Star*. V třetí kapitole o vztazích v 60. letech mezi Británií a Východním blokem mi velice dobře posloužila kniha *Harold Wilson's Cold War: the Labour government and East-West politics, 1964-1970*⁶ od Gerainta Hughese, kde jsem našla vhodné informace o mezinárodních vztazích Británie a státech Východního bloku. K bližším informacím o britsko–československých diplomatických vztazích v 60. letech jsem využila knihu *Zapomenutý nepřítel" Josef Josten: Free Czechoslovakia Information na pozadí československo-britských diplomatických styků 1948-1985*⁷ od Milady Polišenské. Tématem západních reakcí na události Pražského jara se zabývá Slavomír Michálek ve své knize *Rok 1968 a Československo: postoj USA, Západu a OSN*.⁸ Tematika západního komunismu je dobře zpracovaná v publikaci od Maud Bracke *Which socialism? Whose détente? : West European Communism and the Czechoslovak Crisis 1968*.⁹ Tato kniha se zabývá vývojem a reakcí na sovětskou invazi v Italské komunistické straně a Komunistické straně Francie, tedy dvou největších západoevropských komunistických stranách. Přinesla mi zajímavé informace pro pochopení významu britských komunistů a pro porozumění celkovému charakteru západního komunismu. Postojem a reakcí Britů na události

¹ Eley Geoff, *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford University Press 2002.

² Beckett Francis, *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995.

³ Morgan Kevin, Harry Pollitt, *Lives of the Left*, Manchester University Press, 1994.

⁴ Callaghan J., Rajani Palme Dutt, Lawrence and Wishart, 1993.

⁵ Temple Michael, *The British Press*, Maidenhead – New York 2008.

⁶ Hughes Geraint, *Harold Wilson's Cold War: the Labour government and East-West politics, 1964-1970*, Rochester, NY: Boydell Press, 2009.

⁷ Polišenská Milada, *zapomenutý „nepřítel“ Josef Josten, Free Czechoslovakia Information na pozadí československo-britských diplomatických styků*, Libri 2009.

⁸ Michálek Slavomír. *Rok 1968 a Československo: postoj USA, Západu a OSN*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008.

⁹ Bracke Maud, *Which socialism? Whose détente? : West European Communism and the Czechoslovak Crisis 1968*, Budapest 2007.

Pražského jara 1968 se ve svém článku *Britský pohled na „Pražské jaro“*¹⁰ zaobíral Jiří Hoppe na stránkách časopisu *Soudobé dějiny*. Ani jeden z autorů věnujících se pohledu na Pražské jaro ze západních zemí, či konkrétně tamních komunistických stran se však nevěnovaly reakcím britské komunistické strany. Právě zde se otevírá prostor pro předkládaný výzkum.

¹⁰ Hoppe Jiří, *Britský pohled na „Pražské jaro“*. *Soudobé dějiny* 2000, č. 3, s. 338-356.

2. Britští komunisté

První kapitola představí stručný dějinný vývoj britského komunismu od založení po rozpuštění strany. Odrazovým můstkem byl zrod Komunistické strany Velké Británie (CPGB). Kapitola dále uvádí, jakým způsobem se CPGB formovala, jaké měla postavení na britské politické scéně a rovněž také podává informace o stranických krizích, které vyvolalo dění ve Východním bloku.

2.1 Počátky komunismu v Británii

Od poloviny 19. století obliba marxismu v Evropě začínala narůstat, zejména v Německu, Holandsku, též v Itálii a Francii.¹¹ Avšak v západní Evropě všeobecně učení Marxe a Engelse příliš příznivců nepřilákalo. V Británii mělo vliv tak malý, že policie ani nekladla překážky shromažďování marxistů v Londýně. Marxismus působil spíše jako něco exotického, rozhodně však Británie nepředstavovala pro radikální socialismus úrodnou půdu.¹²

Radikální, revoluční socialismus neměl v Británii nikdy příliš silné pozice. V Británii sice dělnicko–odborová hnutí vznikala, ovšem nejvlivnější byla ta, která nebyla ideologicky vyhraněná. Dělnické hnutí v Británii se orientovalo na dosažení zlepšení materiálních podmínek, sociálního zákonodárství či na politická práva, jako je volební právo. Usilovalo tedy o vylepšení podmínek dělnické třídy v rámci stávajícího systému. Přesto se dělníci, odbory a levicově smýšlející britská část obyvatel přikláněla ve volbách spíše k méně radikálním levicovým proudům. Hlavními organizačními bázemi revolučního socialismu byly až do počátku 20. století odbory a dělnické spolky, dále také hnutí za rozšíření volebního práva, tj. Chartisté.

Chartisté, jejichž hnutí vzniklo v první polovině 19. století, jsou obecně považováni za první dělnické hnutí v novodobých dějinách. Svůj název hnutí odvozovalo od Charty lidu z roku 1838. Tato Charta lidu obsahovala politické a sociální požadavky, jako všeobecné volební právo, snížení daní, zkrácení pracovní doby či zvýšení mezd. Na jejich tradici se odvolávali zakládající členové Komunistické strany Velké Británie (CPGB), která byla založena 31. července 1920. Jednalo se o první politicky organizovaný revoluční socialismus ve Velké Británii.

Pod vlivem válečných hrůz z první světové války a pod vlivem pozitivních ohlasů

¹¹ Bracke Maud, *Which socialism? Whose détente? West European Communism and the Czechoslovak Crisis* 1968, Budapest 2007, s. 25.

¹² Service Robert, *Soudruzi. Světové dějiny komunismu*, Argo 2007, s. 45.

ruské bolševické revoluce docházelo v celé Evropě k nárůstu sympatií k levici. Tato skutečnost se nevyhýbá ani Velké Británii. Komunistická strana Velké Británie tak vznikla fúzí tří menších levicových stran, a to – *British Socialist Party*, *Socialist Labour Party* a *Workers' Socialist Federation*. Prvním generálním tajemníkem se stal Albert Inkpin, předsedou nové strany byl zvolen Albert McManus. Strana při svém založení dosahovala menšího počtu členů – necelých 5000.¹³ Tato členská základna se skládala zejména z věkové kategorie 20-30 let, často byli členy vysloužilí vojáci z první světové války, které děsily válečné zážitky.

Síla Komunistické strany Velké Británie byla dána sociálními a regionálními podmínkami. Specifickým rysem CPGB bylo, že kromě průmyslových oblastí, kde byly sociální podmínky nejubožejší a dělníci zde byli nejvíce náchylní k radikalismu, strana dále oslovovala intelektuály, pocházející ze středních vrstev.

Jedním z prvních otázek CPGB byla otázka obrany bolševického Ruska v občanské válce, kdy zájmem CPGB bylo zastavit vládu Velké Británie, která po převzetí moci bolševiků v Rusku podporovala protibolševické síly. Mnozí organizátoři a aktivní účastníci kampaně *Hands Off Russia*, která odstartovala v roce 1919 a která se stavěla do opozice vůči vládnímu rozhodnutí vojensky zasáhnout v Rusku, se přidali k nově vzniklé CPGB.

Britští komunisté vedli různé kampaně a akce, potýkali se však s nedostatkem financí, což ochromovalo jejich činnost. Strana a její vedení bylo financováno především z Moskvy a britští komunisté často žádali moskevské vedení o další peníze. Bez sovětské pomoci by strana těžko mohla vůbec existovat.¹⁴ Finanční problémy a jejich řešení britské komunisty zaměstnávalo pomalu více, než politické a ideologické otázky.

Samotný Lenin neskřýval naději, že Británii čeká v blízké době komunistická revoluce. Doufal také ve větší sjednocení britské levice, a sice připojení CPGB k britské *Labour Party*, což ovšem nebylo po vůli britským komunistům.¹⁵ Středolevá *Labour Party* spolu s pravicovou Konzervativní stranou a s Liberální stranou tvořila významnou stranu Dolní sněmovny. V Británii je dán relativně malý počet parlamentních stran především většinovým volebním systémem v jednotlivých volebních obvodech. Tento systém zapříčinil, že politické strany s podobným programem se spojují, jelikož malé politické strany mají jen malou šanci uspět ve volbách. To platilo i v minulosti.

Labour Party byla atraktivní pro městský proletariát, jehož počet se po zavedení

¹³ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 16.

¹⁴ Tamtéž, s. 16.

¹⁵ Tamtéž, s. 15.

volebního práva zvyšoval. Britští komunisté spojení s *Labour Party* zprvu odmítali, neboť parlamentní cestu považovali za brzdu, která brání budování socialismu. Leninovo přání o spojení s *Labour Party* bylo nakonec vyslyšeno a CPGB se pokusila s *Labour Party* navázat kontakt. Ke spolupráci stran však nedošlo, jelikož vedení *Labour Party* odmítlo spojení s CPGB. Britští komunisté se pak snažili do *Labour Party* proniknout individuálně. Několik komunistů se tak ve volbách stalo kandidáty *Labour Party*. Ve volebním roce 1922 se tímto způsobem do Parlamentu dostali komunisté Shapurji Saklatvala a Walton Newbold.

Další pokusy o spolupráci obou stran byly zastaveny Stalinovou koncepcí třídního boje zakazující spolupráci s „reformisty“ od konce 20. let. Nutno dodat, že *Labour Party*, která neměla na sjednocení zájem, tvrdila, že členové CPGB jsou intelektuálními otroky Moskvy.¹⁶ Ke spojení CPGB s *Labour Party* nikdy nedošlo. Nový příliv členů do strany lze zaznamenat po Generální stávce v roce 1926,¹⁷ kdy mnozí horníci, kteří si od stávky slibovali především zabránění plánovanému snižování mezd, byli zklamáni z jednání *Labour Party*, která nakonec stávku odvolala. O stávkách informoval stranický deník „*The Communist*“. Mezi stávkujícími (a následně odsouzenými) byl i budoucí generální tajemník strany Harry Pollitt. Pollitt, který se narodil v roce 1890 poblíž Lancasteru, pocházel z chudé dělnické rodiny a jako dvanáctiletý chlapec pracoval v továrně. Jeho sociální původ jej velmi ovlivnil. V dětství zažil chudobu a smrt svých sourozenců, což u něj vyvolalo touhu po odstranění nespravedlností a také pocit sounáležitosti s dělnickou třídou.¹⁸ Pollitt před vznikem CPGB vstoupil do levicové strany *Workers' Socialist Federation* a byl zde také aktivním řečníkem a organizátorem. Pro svou malou, podsaditou postavu a smysl pro humor, byl u veřejnosti oblíbený.¹⁹ Harry Pollitt pak od roku 1929 vedl stranu jako generální tajemník. Druhým Leninovým obdivovatelem a současně velkým kontrastem Harryho Pollitta byl Rajani Palme Dutt. Tento intelektuál a absolvent Oxfordu narozený v roce 1896 pocházel z dobře situované indo-švédské rodiny. Na rozdíl od Pollitta, jehož sociální původ dokresloval představu o snadném příklonu k levici, je otázkou, kde se vzalo ono zapálení pro revoluční komunismus u syna bohatého lékaře? Dutta údajně silně odpuzoval rasismus, který viděl ve vysoké společnosti a také měl soucit s otcovými chudými pacienty.²⁰

Palme Dutt měl povahu plachou a uzavřenou. To vše korespondovalo s postavou

¹⁶ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 22.

¹⁷ Do stávky bylo zapojeno kolem 5 000 000 lidí, z čehož bylo posléze 2 500 lidí zatčeno – mezi nimi i přibližně 700 komunistů. Straně se následně zvedl počet členů dvojnásobně – tj. téměř 10 000 členů.

¹⁸ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 28.

¹⁹ Morgan, K., *Harry Pollitt, Lives of the Left*, Manchester University Press, 1994, s. 29.

²⁰ Callaghan J., *Rajani Palme Dutt*, Lawrence and Wishart, 1993, s. 24.

vysokého, hubeného intelektuála bez většího smyslu pro humor. Přes značnou povahovou rozdílnost k sobě měli s H. Pollitem blízko. U veřejnosti byl daleko více populární Pollitt, který si vysoce cenil Duttova intelektu a považoval ho za nejlepšího teoretika marxismu-leninismu, jakého si strana mohla přát.²¹ Palme Dutt skutečně plnil roli hlavního teoretika CPGB, dále ještě editoval až do své smrti v roce 1974 měsíčník „*Labour Monthly*“. Mimo to přispíval i do komunistických novin *The Workers' Weekly* a byl členem Výkonného výboru CPGB mezi léty 1923-1965. Dokonce zastával funkci i v Moskvě – byl zvolen jako zástupce do Výkonné rady Komunistické internacionály v roce 1924. Vůči Sovětskému svazu a Leninovým ideálům byl velmi loajální, vždy sledoval linii Moskvy - zlehčoval význam Chruščovova projevu v roce 1956, nesouhlasil s kritikou sovětské invaze do Československa a stál v opozici proti eurokomunismu 70. let.²²

Mezi dalšími intelektuály ve straně, kteří stáli u zrodu CPGB byli vedle Palmeho Dutta další – novinář a politik Robin Page Arnot,²³ novinář Andrew Rothstein,²⁴ historik a novinář Raymond Postgate²⁵ či ekonom Maurice Dobb²⁶.

V meziválečném období CPGB nezaujímala v britském politickém systému silné postavení, neboť, jak bylo řečeno, jí to většinový volební systém neumožnil. Komunistické ideje v Parlamentu dostali možnost prezentovat celkem čtyři kandidáti. Jednalo se o již zmíněné Shapurjiho Saklatvalu (za *Labour Party* zvolen 1922-23) a Johna Waltona Newbolda (členem dolní komory Parlamentu v období 1922-23), dále pak komunistickými poslanci byli William Gallacher (poslancem v letech 1935-1950) a Cecil L'Estrange Malone (poslancem v období 1928-31).

Mezinárodní komunistické hnutí procházelo jistou změnou ve 20. letech, kdy od roku 1923 byla opuštěna taktika jednotné fronty. To se nejen v britském případě projevilo odmítnutím spolupráce se sociálními demokraty. Konec 20. let a celá 30. léta znamenala pro CPGB přistoupení na tvrdou linii třídního boje (*Class against class*), která byla z Moskvy

²¹ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 31.

²² Tamtéž, s. 231.

²³ R. Page Arnot (1890-1986) byl britský komunist, novinář a politik. S R. P. Duttem zakládal časopis *Labour Monthly*. Účastnil se Generální stávky odborů v roce 1926, za což byl poslán do vězení. Ve 20. a 30. letech byl součástí Ústředního výboru CPGB (Central Committee of CPGB).

²⁴ Andrew Rothstein (1898-1994) byl rusko-britský novinář, který pocházel z ruské židovské rodiny. Po studiu na Oxfordu se stal zahraničním dopisovatelem ruské tiskové agentury TASS v Londýně, Ženevě a mj. působil také jako zpravodaj novin čs. odborů Práce. Patřil mezi kritiky eurokomunismu.

²⁵ Raymond Postgate (1896-1971) byl anglický levicový novinář, historik a spisovatel pocházející z tradičně toryovské rodiny. Po studiu na Oxfordu pracoval jako redaktor *Daily Herald*, stal se jedním ze zakládajících členů CPGB. V roce 1922 však stranu opustil, jelikož odmítl podrobit se moskevské linii. Zůstal však významným novinářem působícím v týdeníku *Tribune*.

²⁶ Maurice Herbert Dobb (1900-1976) byl britským ekonomem a absolventem Cambridge. Je vnímán jako čelní představitel marxistické ekonomie ve 20. století. Do CPGB vstoupil při jejím založení v roce 1920.

nařízena po upevnění moci J. V. Stalina. Za sociálfašisty byli označeni sociální demokraté a ostatní reformistické dělnické strany. Přistoupení na tuto politiku fakticky znamenalo znemožnění sloučení s *Labour Party*, ve které věřil Lenin, dále snahu nalézt ve svých řadách špiony a rozvraceče strany a potrestat je. Komiterna instruovala vedení CPGB, že je třeba ve straně odhalit oportunistické elementy a nemilosrdně je potrestat.²⁷

Komiterna nebyla s pomalým postupem britských komunistů v prosazování tvrdé linie nikterak spokojená. Na sjezdu Komiterny v roce 1929 zaznělo, že britští komunisté jsou jen partou dobrých přátel. Dle instrukcí z Moskvy byly zřízeny od roku 1930 nové stranické noviny „*Daily Worker*“. Pollitt pravidelně navštěvoval Kominternu nejen z důvodu získání dalších peněz na provoz novin, ale rovněž se snažil apelovat na Kominternu, aby opustila svoji sektářskou linii, která malou CPGB v britském prostředí izolovala.²⁸

2.2 Nebezpečí fašismu

Komiterna se přesvědčila o marnosti tvrdé linie Třída proti třídě (*Class against Class*) až pod vlivem vítězství nacistů v Německu, kde existovala druhá největší komunistická strana, hned za Komunistickou stranou Sovětského svazu. V Německu nejednotný postup komunistů se sociálními demokraty usnadnil Adolfu Hitlerovi cestu k moci.²⁹

Komiterna následně v roce 1935 vyhlásila novou politickou linii, tzv. Lidovou frontu, kdy se komunisté na základě této politiky zapojovali do širších antifašistických aliancí a představovali se jako zásadní bojovníci proti fašismu. Pod vlivem občanské války ve Španělsku a růstu moci nacistického Německa se tak posilovala členská základna a vliv CPGB.

Komunisté ve Francii i ve Velké Británii však na Moskvu nečekali a spojili se s dalšími levicovými stranami, jelikož i v Británii hrozilo fašistické nebezpečí ve formě *British Union of Fascists* s vůdcem sirem Oswaldem Mosleym.

Oswald Mosley, jenž byl poslancem britského parlamentu za konzervativece i za *Labour Party*, založil v roce 1932 britskou fašistickou stranu (*British Union of Fascists*), která se vymezovala protižidovsky a antikomunisticky. Oswald Mosley organizoval fašistické pochody londýnskými čtvrtmi, kde žilo větší množství židovského obyvatelstva. Britští komunisté akce *British Union of Fascists* napadali, a tím si získali podporu mnoha Židů.

CPGB kritizovala zahraniční politiku britské vlády, která odmítla vyhovět žádosti o

²⁷ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 41.

²⁸ Tamtéž, s. 44.

²⁹ Eley G., *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford University Press 2002, s. 120.

pomoc legální vládě, která byla napadena pučisty. V tomto případě šlo především o odmítnutí pomoci španělské vládě republikánů, socialistů a komunistů proti fašistickému vůdci Francovi, kterému však Hitler, ani Mussolini pomoc neodepřeli.

Vedení CPGB v čele s H. Pollitem nabádalo členy strany a její sympatizanty k zapojení do Interbrigád v boji proti fašismu ve Španělsku. Činil tak tajně, jelikož britská vláda to považovala za nelegální. Přesto mezi léty 1936-39 do Španělska odešlo přibližně 2 200 dobrovolníků, skládající se z jedné třetiny až z jedné poloviny z komunistů. Zkušenosti s válkou proměnily členskou základnu CPGB – v době politiky *Class against Class* měla strana 3 000 členů, na prahu druhé světové války až 18 000 členů.³⁰

Ve druhé polovině 30. let komunisté v Británii získali větší vliv v odborech (zejména v *South Wales miners*) a celkově se situace jevila příznivěji – *Daily Worker* měl větší obrat se širší čtenářskou základnou, od tvrdé politické linie bylo upuštěno a CPGB získala více autonomie, jelikož Moskva řešila především své domácí problémy. Od poloviny 30. let také do strany vstupovalo větší množství umělců, ekonomů a politických filozofů. Komunismus měl také své zázemí na řadě britských univerzit (Cambridge, Oxford, Reading, Durham, Leeds, Manchester) – od roku 1931 se formovaly skupinky studentů, které uchvátil marxismus, a aktivně organizovali pomoc Španělsku.³¹

2.3 Válečná léta

Britští komunisté nesouhlasili s rozhodnutím Nevilla Chamberlaina nechat Hitlerovi volné ruce v Československu, neboť byli názoru, že to povede jen k nárůstu fašistických požadavků.³² Britští komunisté měli na počátku druhé světové války opravdu ztížené postavení. Jak měli vysvětlit sobě a svým sympatizantům Pakt o neútočení, tj. spojení velkého vzoru Sovětského svazu s nacistickým a antisemitským Německem? Tento vnitřní rozpor se snažil vysvětlit teoretik strany Palme Dutt jako Stalinovu prozíravost, kdy se Stalin v podstatě snažil chránit svůj lid před Francií a Velkou Británií, které prý chtěly na Sovětský svaz zaútočit.

Další sousto, jež nešlo jen tak lehce spolknout, bylo obsazení polského území Sověty a nacisty, přesně podle dodatku Paktu. Následné vyhlášení války Německu od britské vlády nebylo podle představ Moskvy – vedení Kominterny nechtělo válčit. Moskva požadovala, aby

³⁰ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 59.

³¹ Tamtéž, s. 84.

³² Tamtéž, s. 91.

také CPGB válku odmítla a odsoudila svou vládu kvůli vyhlášení války. Britští komunisté měli rovněž přestat s antifašistickou propagandou. Tento rozkaz z Moskvy musel být splněn.³³

Výše uvedené požadavky Sovětů však musely být vyslyšeny, a tak se hlavní odpůrce těchto nařízeních, sám Harry Pollitt, stal nespolehlivým a ve vedení byl nahrazen Rajani Palme Dutt. Ve vedení strany převažovali Moskvě loajální komunisté, jako byl Palme Dutt, Will Rust a Douglas Springhall, kteří měli vlastní představu řešení situace. Rozhodnutí Moskvy se mělo přijmout. Nové vedení CPGB zopakovalo kominternské fráze a se stranickou disciplínou požadovalo veřejnou omluvu³⁴ od rebelů, kteří se odmítli Moskvě podřídit. Harry Pollitt a Johny Campbell si ale zachovali důstojnost: „*We started by saying we had an interest in the defeat of the Nazis, we must now recognise that our prime interest is in the defeat of France and Great Britain... If France and Britain were defeated, Europe would become Fascist... It might be in Moscow's short-term interest if Hitler defeat Britain and France. But it was not the interest of British Workers.*“³⁵

Změna ve vedení strany byla tedy jasná – Pollitt byl nahrazen Palme Dutt a v čele stranického tisku *Daily Worker* vystřídal Johnyho Campbella Will Rust.

Stmelujícím prvkem se napříč politickým spektrem stalo nacistické napadení Sovětského svazu v roce 1941. Všechny strany, včetně komunistů, nyní plně podpořily válečné úsilí. V CPGB byl do vedení opět vrácen Harry Pollitt a strana opět poslechla nařízení z Moskvy, tentokrát v novém, protiválečném smyslu.

Válka dodala CPGB na důležitosti. Nyní byla respektovaná i populární. Důkazem jsou čísla, která udávají počet členů před válkou a v roce 1942, kdy strana dosáhla svého vrcholu.

	Rok 1938	Rok 1942	Rok 1945	Rok 1960
Počet členů CPGB	15500	56000	45000	30000

Literatura hovoří také o tom, že během války docházelo k tajné spolupráci komunistů a členů vlády, protože je spojovalo právě válečné snažení.³⁶

³³ Eley G., *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford University Press 2002, s. 280.

³⁴ Campbell později řekl, že ten, kdo skutečně tuto dobu nezažil, nemůže pochopit tlak, ve kterém žili a jak těžké a zároveň nutné bylo přesvědčit se sama o správnosti moskevských nařízeních.

³⁵ Citováno dle: Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 95. Autorem výroku byl Johny Campbell.

³⁶ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 99.

2.4 Poválečný vrchol CPGB

Komunistická strana Velké Británie byla na svém vrcholu, do strany vstupovalo hodně mladých lidí. Velké popularity se jí, stejně jako Sovětskému svazu, dostalo během a zejména po vyhrané válce, kdy ve volbách obdržela necelých 100 000 hlasů³⁷ a dokonce dvě místa v parlamentu obsadili komunističtí kandidáti, kteří byli zvoleni za *Labour Party*. Jednalo se o aktivistu a skotského odboráře Williama Gallachera a o aktivistu Philipa Piratina.³⁸ Strana měla zřejmě ještě větší ambice, ale bylo naivní domnívat se, že by CPGB byla schopna dosáhnout podobného výsledku, jako např. komunisté ve Francii.

Úspěchem bylo i získání většího vlivu v odborech, komunisté kontrolovali dění v *Fire Brigades Union*, *Amalgamed Engineering Union* či *Eletrical Trades Union* a do pozice generálního tajemníka unie horníků byl jmenován historicky první komunista Arthur Horner. Strana měla v této době své další směřování sama ovlivňovat. Nebyla tolik pod moskevskou kontrolou.

Toto období také dalo příležitost vzniku vědecké skupině marxistických historiků – komunistů (*Communist Party Historian Group*) pod patronátem CPGB. Do této vědecké skupiny, která od konce 50. let začala dějiny zkoumat „z dole“ - tzn. z pohledu prosté dělnické třídy, patřili Christopher Hill, Eric Hobsbawm, Raphael Samuel, A.L. Morton, Brian Pearce či E. P. Thompson. Většina významných členů však spolek a stranu opustili po tvrdém potlačení Maďarského povstání v roce 1956 Sověty.³⁹

Poválečným problémem v Británii se stalo bydlení, jelikož mnoho domů bylo během války zničeno. Poválečný baby-boom startoval a bylo nutné sehnat ubytování pro dělníky a válečné veterány. Řešení tohoto problému se ujali někteří členové CPGB. V důsledku toho byli čtyři komunisté obviněni z navádění k nedovolenému užívání cizího majetku (*squatting*).⁴⁰

S rokem 1947 skončila úspěšná léta pro CPGB, která už nikdy poté nenastala. Po bezprostředním nadšení, které panovalo po ukončení války, nastalo vystřízlivění. Nálada v britské společnosti byla pochmurná. Přispěly k tomu poválečné podmínky v Británii, neutuchající boje v Palestině a Řecku a také nedostatek paliv během kruté zimy 1947/1948.

³⁷ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 100.

³⁸ Woodhouse, B. P. and Michael. *A History of Communism in Britain*. London Bookmarks, 1995, s. 155.

³⁹ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945c*. 2000, Abingdon: Routledge, 2006, s. 59.

⁴⁰ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 111.

Svět byl svědkem opětovného zhoršení mezinárodních vztahů, strachu z použití atomových zbraní a nebezpečí vypuknutí dalšího světového konfliktu.

Počátek Studené války předznamenal návrat stalinismu 30. let do CPGB. Mezinárodní ochlazení vztahů rychle zadusilo poválečnou euforii. Jedním z nástrojů Studené války se stala organizace, která byla zřízena, coby nástupkyně Kominterny - Kominforma (častěji pod zkratkou Informbyro).

CPGB nepatřila do první (můžeme říct nejvýsadnější) skupiny komunistických stran, které tvořily zejména komunistické strany Východního bloku, ba ani do skupiny druhé, do které Stalin řadil komunistické strany Francie a Itálie. Navzdory tomuto nepříliš privilegovanému postavení CPGB se britští komunisté dozvěděli velmi brzy, že nastává návrat starých pořádků ve smyslu naprosté podřízenosti Moskvě. Po sovětsko-jugoslávské roztržce v roce 1948 bylo úkolem (nejen) britských komunistů odsouzení jugoslávského vůdce Josipa Broze Tita. Navzdory tomu, jak těžké se to mohlo zdát pro jeho britské obdivovatele, napsal člen CPGB James Klugmann knihu „*From Trotsky to Tito*“. Tato kniha odpovídala stanovisku Moskvy a kritizovala jugoslávského vůdce, přestože autor knihy byl jeho nadšený ctitel. Tento titul strana sama stáhla po roce 1956, kdy byl jugoslávský vůdce rehabilitován.⁴¹

Odsouzení Tita se stalo lakmusovým testem loajality britských komunistů. James Klugman touto knihou zcela odsoudil svého přítele, se kterým během války bojoval v Jugoslávii po boku na straně partyzánů. Jeho kniha byla projevem zrady a očerňování. Dokazovala, že opravdu nezlomný komunista je schopen nemilosrdně odsoudit svůj bývalý vzor. Kniha se stala ukazatelem polarizace mezinárodních vztahů během Studené války.⁴²

Strana ale ztrácela na síle, ve volbách v roce 1950 oba komunističtí poslanci neobhájili svůj mandát.⁴³ Do parlamentu se už žádný člen CPGB nikdy nedostal.

Rovněž situace ve stranických novinách *Daily Worker* byla poznamenána rokem 1947. Do té doby panovalo nejen ve straně, ale také v redakci *Daily Worker* svobodné rozhodování. Pollitt měl zájem na tom, aby byl deník zajímavější, zábavnější a populárnější, což se odrazilo v jeho obratu, který v roce 1948 vrcholil na 120 000⁴⁴ prodaných výtisků.⁴⁵ Mezi redaktory *Daily Worker* patřili William Rust, Claud Cockburn, Llen Gardner, Allen Hunt, a další.

⁴¹ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 87.

⁴² Eley G., *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford University Press 2002 s. 309.

⁴³ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 121.

⁴⁴ Zajímavým je kontrast oproti roku 1956, kdy se prodalo jen 63 000 výtisků.

⁴⁵ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945-c. 2000*, Abingdon 2006, s. 40.

Redaktorem, který se těšil pověsti favorita Moskvy, byl teoretik Palme Dutt.⁴⁶

Na počátku 50. let byl uveřejněn politický program britských komunistů *The British Road to Socialism*. Program *The British Road to Socialism* se koncentroval hlavně na sociální a ekonomickou reformu.⁴⁷ Program byl v nákladu 150 000 kopií rozprodán během šesti týdnů.⁴⁸ Jeho podstatou bylo přesvědčení, že v Británii lze dojít k socialismu mírovou cestou a následné zavržení revolučních snah, na kterých byla CPGB při svém založení postavena, čímž se britští komunisté dostávali do izolace.⁴⁹

2.5 Rozčarování po roce 1956

V historii Komunistické strany Velké Británie znamenal rok 1956 velký mezník, který stranou doslova otřásl. Poté, co se představitelé CPGB dozvěděli o Stalinových zločinech z Chruščovova projevu na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, kdy byl kritizován kult osobnosti a kdy byly odhaleny vykonstruované čistky během velkého teroru, cítili se zmateně. Mnozí členové si Stalinovy „omyly“ nebyli schopni připustit (Rust, Palme Dutt), jiní hovořili o nutnosti neomlouvat jeho činy (Campbell). Avšak v samotné straně se objevilo znepokojení, když se dozvěděli o politických procesech, zejména s komunisty židovského původu. Zpravodaj *Daily Worker* v Moskvě informoval londýnskou redakci o existenci tajné policie v Sovětském svazu, která v době Stalinovy vlády zatýkala, deportovala a vraždila lidi bez soudu.⁵⁰ Takovéto zprávy však redakce nezveřejňovala.

Stalinova smrt a zveřejnění Chruščovova tajného projevu „O kultu osobnosti a jeho následcích“ přispělo k nepokojům ve Východním bloku, zejména v Maďarsku, kde došlo ke vzpouře proti stalinistické diktatuře. Násilné potlačení maďarského povstání sovětskými vojsky bylo pro britské komunisty těžko stravitelné. Zpravodaj *Daily Worker* Peter Fryer, který byl očitým svědkem násilností v Maďarsku, byl šokován. Problém ovšem byl, že násilí, často excesivního charakteru, bylo i na straně povstalců. Západní novináři byli touto brutalitou šokováni. Sám Fryer detailně psal o mrtvých demonstrantech a o násilí, které viděl a sepsal knihu „*A Hungarian Tragedy*“. Situaci v Maďarsku skutečně hodnotil jako tragédii z pronagyovského pohledu. Zejména jako tragédii pro obyčejné dělníky a jejich rodiny, kteří se vzbouřili proti chudobě a tyranii. Fryer povstání hodnotil tak, že rozhodně nebylo

⁴⁶ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 119.

⁴⁷ Service R., *Soudruzi. Světové dějiny komunismu*, Argo 2007, s. 236.

⁴⁸ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 122.

⁴⁹ Tamtéž, s. 135.

⁵⁰ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 129.

organizováno fašisty, ani reakcionáři. Za své kritické vyjadřování o sovětském zásahu, byl vedením CPGB pranýřován. Poté byl vyloučen z CPGB, odešel z deníku *Daily Worker* a přidal se k britským trockistům.⁵¹

Výrazem odmítnutí sovětského násilného jednání v Polsku, či v Maďarsku bylo masové opouštění CPGB. Britští komunisté přišli o jednu pětinu členské základny, tj. přibližně 7 000 členů z celkového počtu 33 000 členů,⁵² převážně, avšak ne zcela, se jednalo o intelektuály.

Mezi opustivšími byl i britský historik E. P. Thompson, který společně s Johnem Sevillem vydal opoziční knihu „*The Reasoner*“. Kniha představovala otevřený vzdor stranické disciplíně, neboť její publikování nebylo schváleno vedením strany. Cílem knihy bylo apelovat na vedení CPGB, aby se poučilo z událostí roku 1956. E. P. Thompson a John Seville byli kritizováni za podřívání stranické disciplíny. Ze strany dále odešli: historik Christopher Hill, spisovatel a politický aktivista Peter Cadogan či novinář Malcolm MacEwen.⁵³ O třetinu svých redaktorů přišla i redakce *Daily Worker* a šéfredaktor Johny Campbell se rozčiloval: „*The capitalist press is gloating over every comrade who leaves the paper*“.⁵⁴ Naopak historik Eric Hobsbawm ve straně zůstal, přestože se sovětskou invazí nesouhlasil.

O událostech roku 1956 se ve straně strhla debata. Členové strany byli frustrováni pod vlivem použití násilí v Maďarsku a také z nedostatku vnitřního demokratického vývoje. Campbell řekl v redakci *Daily Worker*, že stranu oslabuje centralismus a nedostatek svobodného rozhodování.⁵⁵ Mnozí komunisté toužili vytvořit prostor pro diskusi uvnitř strany, aniž by byli svázáni nařízeními z Moskvy, což vedení CPGB odmítlo. Výkonná rada CPGB se rozhodla, že zaujme stanovisko poplatné Moskvě, tedy že bude dělat, jakoby k ničemu mimořádnému nedošlo, a bude dále cílevědomě pracovat, aby se stala skutečně jedinou skutečně levicovou dělnickou stranou.⁵⁶

2.6 Konec starých pořádků

Uprostřed traumatického roku 1956 Harry Pollitt oznámil svou rezignaci. Jeho

⁵¹ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 131-2.

⁵² Tamtéž, s. 138.

⁵³ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945c. 2000*, Abingdon: Routledge, 2006, s. 55.

⁵⁴ Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 135

⁵⁵ Tamtéž, s. 134.

⁵⁶ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945-c.2000*, Abingdon: Routledge, 2006, s. 56.

rezignace byla zdůvodněna špatným zdravotním stavem. Pollitt údajně holdoval alkoholu a cigaretám a neléčil svůj vysoký krevní tlak.⁵⁷ Pollitta také deprimovaly nedávné politické a stranické události, cítil se unavený a nemocný. Přestože se rozhodl rezignovat na funkci generálního tajemníka CPGB, neznamenal to, že by ztratil zájem o budování spravedlivějšího světa – stále nesnášel sociální křivdy a utrpení. Údajně měl rád společnost a o druhé se velmi zajímal, a to v politickém i osobním životě.⁵⁸

O čistkách v Sovětském svazu v období velkého teroru se mezi komunisty obecně vědělo. Komunisté je ale považovali za oprávněné. Zprávy o jejich charakteru a rozsahu označovali za nepřátelskou propagandu. Na druhou stranu je třeba zmínit, že ve Velké Británii bylo ve 40. letech jen velmi málo lidí, kteří něco tušili o skutečném pozadí sovětských čistek, jimiž se vedení strany zbavovalo svých názorových odpůrců. Pollitt o čistkách údajně věděl.⁵⁹ Pochopitelně nemohl vědět o všem, ale je zřejmé, že věděl o masakrech starých bolševiků, které Stalin a jeho kamarila nechali popravit.⁶⁰ Mezi popravenými byli dokonce jeho přátelé. Přesto byl Harry Pollitt přesvědčen, navzdory tomu, co věděl či tušil, že Stalin udělal více dobrého, než špatného a teror považoval spíše za selhání Stalinových podřízených. Věřil, že revolucionáři by záměrně nedělali kroky, které by byly proti zájmům dělnické třídy.⁶¹ Myslel si, že se Stalinem ho pojí důvěrné přátelství a vždy považoval Sovětský svaz za jedinou možnou ochranu před nacistickým Německem. Poslední Pollittovou stranickou funkcí, před jeho smrtí v roce 1960, byla funkce čestného předsedy strany.

Pollittovým nástupcem se stal John Gollan, který reprezentoval stranu na dalších téměř dvacet let. Gollan byl oproti Pollittovi velmi odlišný. Byl to asketicky působící aktivista z Edinburgu, který postrádal jeho lidskost.⁶² Gollan se v roce 1927 připojil k mladým komunistům (*Young Communist League*⁶³) a začal pracovat jako redaktor jejich novin „*The Young Worker*“. Než byl zvolen generálním tajemníkem CPGB zastával funkci generálního tajemníka *Young Communist League*.

Gollanův první úkol ve funkci nebyl zrovna nejpříjemnější. Jelikož CPGB ztratila velké množství členů, z nichž část tvořili britští Židé, kteří částečně stranu finančně

⁵⁷ Morgan, K., Harry Pollitt, *Lives of the Left*, Manchester University Press, 1994, s. 44.

⁵⁸ Například nikdy nezapomněl na narozeniny personálu. V případě, že by byl na zahraniční cestě, připravil dopředu blahopřání k narozeninám a oslavencům vždy, přesně na den, mohlo přání od Harryho Pollitta dorazit.

⁵⁹ Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 143.

⁶⁰ Tamtéž, s. 140.

⁶¹ Tamtéž, s. 144.

⁶² Tamtéž, s. 146.

⁶³ *Young Communist League* byla organizace založená v roce 1921, jakožto skupina mladých komunistů pod CPGB.

podporovali, strana se ocitla ve finanční tísní. Židé (hlavně bankéři) odmítli stranu dále dotovat, když vyšlo najevo, že Stalin Židy perzekvoval. Gollan tedy odjel žádat o peníze do Moskvy a ta mu vyhověla.

Gollan se vedle finanční krize potýkal také s krizí ideologickou. Po odlivu členstva, ztráty poslanců v parlamentu a neúspěchu ve volbách měla obtíže najít novou strategii. Ani kampaň proti užití atomových zbraní *Campaign for Nuclear Disarmament* neproběhla podle komunistických představ.⁶⁴

Další názorový rozkol zažila strana na počátku 60. let, kdy členové CPGB, kteří v sovětsko-čínské roztržce zaujímali propekingské stanovisko, stranu opustili a založili skupinu *Committee to Defeat Revisionism for Communist Unity* pod vedením Michaela McCreeryho. Čínskou komunistickou stranu dále také podporovala marxisticko-leninská Communist Party of Britain, která se od CPGB oddělila po roce 1968.⁶⁵

2.7 Nástup nové levice

Uvolněnou společnost 60. let asi těžko mohla zaujmout staromódní hesla komunistů. S růstem blahobytu a sociálních jistot v západní Evropě ztrácela tradiční levice, zejména pak komunisté, svá dosavadní témata a potencionální stoupence. Zájem mladších generací se upínal k obecnějším tématům diskriminace, postihující různé sociální menšiny, jako např. homosexuály. V otázkách sexuality přitom západoevropští komunisté často zaujímali spíše konzervativní postoje. Většině britské společnosti zřejmě skutečně neměla CPGB co nabídnout, ovšem je potřeba zmínit události, které přitahovaly s obdivem levicově smýšlející (zejména mladé radikální) občany. Tyto občany zaujaly zprávy týkající se úspěchů Sovětů, kteří vyslali do vesmíru prvního člověka, či popisující okouzující úspěch komunistů na Kubě. Nesouhlasili s americkou účastí ve válce ve Vietnamu a ani s britskou vládou, která v tom Spojené státy podporovala. Dalším důvodem byl rozkol v mezinárodním komunistickém hnutí, nástup Číny a radikálně levicových režimů v emancipujícím se třetím světě.

Zvyšujícímu počtu studentů, kterým bylo umožněno studovat díky grantům, však více než komunisté uhranuly radikální marxistické univerzitní spolky. Přesto však existovala studentská komunistická unie⁶⁶ (*Communist Student Union*), jejímž představitelem byl Mick Costello. Vliv v této unii měl i nejmladší člen výkonné rady CPGB Martin Jacques, který cítil

⁶⁴ Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 150.

⁶⁵ Tamtéž, s. 213.

⁶⁶ Vedle ní existovala i trockistická skupina „*Revolutionary Socialist Students' Federation*“.

potřebu generační obměny, protože stranu dosud ovládali příslušníci generace, která se ke straně připojila ve 30. letech.

Pro mladé byly lákadlem skupiny trockistů, maoistů, ale i anarchistů či levicové křídlo *Labour party*. Dokonce by se dalo hovořit o tom, že na mladé levicové revolucionáře měli více vlivu trockisté, než komunisté. Londýnský student a aktivista Digby Jacks vypověděl, že „*in 60s it became suddenly harder to be Communist. I had the feeling that things were passing the Party by.*“⁶⁷

Mladá levice sledovala nejen americkou ofenzivu ve Vietnamu, či rasové nepokoje ve Spojených státech, ale, a to naneštěstí pro CPGB, také sovětskou invazi do Československa. Vedení CPGB si uvědomovalo svou finanční závislost na Moskvě, nicméně přesto si dovolilo sovětskou intervenci do Československa kritizovat, jelikož většina komunistů byla znechucena sovětským vměšováním do dění v Československu, stejně jako americkými operacemi ve Vietnamu. Strana vydala prohlášení požadující stažení sovětských jednotek z území Československa a ponechání prostoru pro realizaci reforem. Redakční rada stranického deníku *Daily Worker*, který byl od roku 1966 přejmenován na *Morning Star*, vyslala do Československa vlastního redaktora Sama Russella, který informoval o protisovětské náladě v Československu. Moskva zuřila a finanční dotaci CPGB značně omezila. Strana tehdy morálně zvítězila, ačkoli projev nesouhlasu a podpoření nezávislosti československé vlády znamenal omezení přísunu peněz do stranické pokladny. Kritika sovětského jednání ale nebyla silná. Důsledek rozhodnutí britských komunistů byl paradoxní, přestože svým odmítnutím sovětského zásahu projeví svou nezávislost na Moskvě, byli v dalších projevech své samostatnosti spíše konzervativní.⁶⁸

Ovšem je třeba připustit, že odsouzení sovětského jednání nebylo ve straně jednomyslné. Definitivní odsouzení sovětské intervence do Československa proběhlo v rámci CPGB až na stranickém sjezdu v roce 1969, kde pro odsouzení hlasovalo 295 komunistů, proti bylo 118.⁶⁹ Žádný masový exodus jako po roce 1956 však strana nezažila.

Těm, jež intervenci do Československa schvalovali, dali soudruzi přívlastek *'tankies'*.⁷⁰ Skupina *'tankies'* nelibě sledovala nové upravené vydání *The British Road to Socialism* od Martina Jacquese, který přidal slova o demokratickém spojení dělnické třídy s feministickými

⁶⁷ Citováno dle: Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 167.

⁶⁸ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945c. 2000*, Abingdon: Routledge, 2006, s. 7.

⁶⁹ Tamtéž, s. 166.

⁷⁰ Jako například Rajani Palme Dutt, Sid French.

organizacemi, nacionálními skupinami ve Skotsku a Walesu, či s ochránci životního prostředí. Martin Jacques se inspiroval myšlenkami *Nové levice* (New Left).⁷¹ Tento myšlenkový levicový směr se od 60. let prosazoval na Západě a dal základ eurokomunismu. Hlásal, že k dosažení sociálních reforem je třeba demokratické spolupráce a nezávislosti, zpochybnil diktaturu proletariátu a odmítl vedoucí postavení Komunistické strany Sovětského svazu. Tyto myšlenky nadchly západní komunisty v 70. a 80. letech, kdy komunistické strany v Itálii, Španělsku a Francii uznaly politický pluralismus, stejně jako vojenské či hospodářské závazky příslušných států.⁷²

Právě rozpory mezi britskými „*eurocommunists*“, kteří zastávali modernější pojetí strany a komunismu vůbec a „*stalinists*“, kteří poněkud zamrzli ve 30. letech, se rozvinuly v 70. letech. V této době můžeme mluvit o prohlubujícím se úpadku strany ještě důrazněji.

2.8 Síla odborů

Oblast, ve které byla CPGB v 60. a 70. letech poměrně úspěšná, představovaly odbory. Právě ve vedení odborových hnutí získali komunisté vliv prostřednictvím komisních poradců. Těmto poradcům dávala CPGB své instrukce. Hlavním organizátorem zde byl Bert Ramelson. Nárůst moci komunistů nad odbory byl pro novou labouristickou vládu⁷³ nepřijatelný. Tím více jim přišel vhod skandál, který se odehrál v Electrical Trades Union (ETU). Bývalý komunista Frank Chapple totiž zveřejnil informace o zmanipulovaných volbách do představenstva ETU. Nicméně CPGB to výrazně nepoškodilo.⁷⁴

Vládnoucí *Labour Party* se však s odbory dostávala stále více do konfliktu, hlavně kvůli finančním opatřením, která musela vláda zavést, aby srovnala velký deficit. Komunisté tento konflikt ještě více podněcovali, když vyvolávali stávky a demonstrace. Vláda pak komunisty vinila z její vlastní destabilizace. Omezení vlivu odborů začalo až za vlády M. Thatcherové v 80. letech.

Hlavními komunistickými organizátory stávek byli Bert Ramelson a Mick Costello, kteří prostřednictvím propojené sítě komunistům nakloněných poradců zasahovali do většiny odborových unií. Od roku 1972, kdy bylo zrušeno nařízení, které zakazovalo komunistům přímou účast ve vedení odborů, byl hlas komunistů respektován – získali vliv v *Transport and*

⁷¹ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945c.2000*, Abingdon: Routledge, 2006, s. 79.

⁷² *Universum: všeobecná encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2002.

⁷³ Vítězství ve volbách v roce 1964.

⁷⁴ Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 151.

General Workers' Union či v *Amalgamated Engineering Union*. Poté, co došlo k převzetí moci Konzervativní stranou Margaret Thatcherové, však byla silnému vlivu odborů a komunistů v nich učiněna přítrž.⁷⁵

Zde je třeba také připomenout ženské hnutí, jež mělo od konce války vzrůstající vliv (zejména) v marxistických organizacích. Ženy, které se organizovaly pod CPGB v rámci *The National Womens' Advisory Committe of Communist Party of Great Britain* samy organizovaly vlastní akce – zmiňme například *Women in Action Leaflets* z druhé poloviny 60. let, kdy ženy prosazovaly mír ve Vietnamu, navýšení důchodů či snižování cen prostřednictvím letákové kampaně. Ženy (manželky dělníků) se angažovaly také v 80. letech během hornických stávek.⁷⁶

2.9 Rozklad Komunistické strany Velké Británie

Domnívat se, že za rozpadem CPGB stojí pouze zhroucení komunismu ve Východním bloku a v Sovětském svazu, je nepřesné. K úpadku CPGB přispěl kromě celkové diskreditace komunismu vůbec i rozkol uvnitř strany. Příčinou destrukce strany byla strana sama, přesněji řečeno rozkol strany, který započal v 80. letech a stranu rozdělil na dva tábory. Jeden tábor označil Keith Laybourn ve své knize *Marxism in Britain* příhodným termínem '*stalínists*' nebo také '*class warriors*'. Byla to skupina kolem novináře Tonyho Chatera a Micka Costella, která trvala na stalinské rétorice 30. let – považovali třídní boj za prvořadý zájem strany. Cítila zejména na dělníky. Druhou skupinu kolem Martina Jacquese zase formovala idea eurokomunismu, tedy snaha o širší demokratickou alianci, podpora menšin a veřejná diskuze. Stále častěji docházelo na vzájemné obviňování, zejména po volbách v roce 1979, kdy oslabovala jejich voličská podpora. Sjednotitelem strany se nestal ani Gordon McLennan, který ve funkci generálního tajemníka strany nahradil Johnyho Gollana po jeho smrti v roce 1976.⁷⁷ Přestože si McLennan dovolil v Moskvě kritizovat sovětskou invazi do Afganistánu nebo potlačení opozice v Polsku, rozhodně neměl zájem na rozštěpení strany na dva tábory.

Poté, co Jacques založil nový komunistický deník *Marxism Today*, jenž se profiloval v duchu eurokomunismu a byl kritický vůči *Morning Star*, přešly mocenské boje na vyšší stupeň. Stranický rozklad nebyl nikdy zřetelnější.

S vlastní destrukcí se nepotýkala jen CPGB, nýbrž problémy měla celá levice v

⁷⁵ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 185.

⁷⁶ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945c. 2000*, Abingdon: Routledge, 2006, s. 128.

⁷⁷ Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 170.

Británii. Levicové strany nebyly schopny efektivně využít nesnázi konzervativců, kteří se potýkali se stávkami odborů a s vysokou nezaměstnaností. Navzdory tomu thatcherismus nabíral na síle. Od CPGB se distancovala nově vzniklá prosovětská komunistická strana *The New Communist Party*, své obdivovatele měla i *Workers' Revolutionary Party*, nebo *The Internacional Marxist Group*. Vedení strany, reprezentované McLennanem a Michaelem Footem, bylo slabé,⁷⁸ což dokládá i další volební propad v roce 1983.⁷⁹ Dále také vzájemné osočování eurokomunistického deníku *Marxism Today* a prosovětského *Morning Star* bylo na denním pořádku. Vše vyvrcholilo aférou v redakci *Morning Star*.⁸⁰ Noviny byly technicky vedeny levicovým nakladatelstvím *Peoples' Press Printing Society* (PPPS), které podporovalo prosovětský kurz redaktora Tonyho Chatera. Poté, co se vedení CPGB neúspěšně pokusilo odstranit stoupence Chatera ve výkonné radě PPPS, se CPGB od *Morning Star* distancovala.⁸¹

Rozštěpenost strany znemožnila aktivní pomoc a účast na velké hornické stávce v roce 1984. Komunisté se zde měli projevit jako ochránci zájmů dělnické třídy, jednalo se totiž o odbory horníků (*The National Union of Mineworkers*), v kterých měla CPGB značný vliv. Místo toho však probíhaly mocenské pře a dohady, které rozkládající stranu ještě více decimovaly. Neschopnost komunistů postavit se za horníky, měla fatální dopad. Stávka zkolabovala, mnozí stávkující byli zraněni ve střetech s policií či uvězněni, z čehož se obě křídla v CPGB obviňovala.

Agónii CPGB komentoval Mick Costello: „*The British Party is unique in the world Communist movement. It had lost its newspaper, its industrial power base has virtually disappeared, its youth section does not exist, and it has no close friend left in Third World liberation movements.*“⁸²

Světovému komunismu ve druhé polovině 80. let zvonil umíráček, který slyšeli i komunisté v Británii. Než však byl Michail Sergejevič Gorbačov v Sovětském svazu svržen, navštívil v Londýně svého přítele Gordona McLennana, nic to však nezměnilo na McLennanově rozhodnutí odejít do důchodu. Jeho nástupkyní se stala Nina Temple. Ta prosadila v CPGB eurokomunistický kurz, načež její odpůrci založili vlastní stranu. Vůdcem

⁷⁸ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 196.

⁷⁹ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945-c.2000*, Abingdon: Routledge, 2006, s. 116.

⁸⁰ *Morning Star* vychází dodnes.

⁸¹ Laybourn K., *Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945-c.2000*, Abingdon: Routledge, 2006, s. 116-118.

⁸² Citováno dle: Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 210. „Britská komunistická strana je v rámci světového komunistického hnutí skutečně unikátní. Ztratila svůj tiskový orgán, její dělnická základna vymizela, mladá komunistická generace neexistuje a nemá ani blízkého spojence ve hnutí za osvobození států ve Třetím světě.“

nově vzniklé *Communist Party of Britain* se stal Mike Hicks. Nina Temple se narodila do komunistické rodiny v pro CPGB osudovém roce 1956. Ve svých třinácti letech vstoupila do Young Communist League a jejím debutem se stala účast na protestech proti válce ve Vietnamu.⁸³ Nina Temple vedla CPGB jen se 6 000 členy až do jejího konce v roce 1991. Přestože si CPGB představovala jako moderní eurokomunistickou stranu, své vize nerealizovala, alespoň ne ve skomírající CPGB. Poté, co sjezd CPGB v roce 1991 doporučil stranu budovanou 71 let rozpustit, využila Nina Temple své politické ambice ve straně, která měla být pokračovatelkou CPGB. Nově vzniklá *Democratic Left* neměla nikdy více než 1 600 členů. Po volbách v roce 1992 se stala nestranickou organizací.⁸⁴ Hlavním cílem *Democratic Left* byla snaha o modernizaci odborových svazů, boj za práva menšin, potírání chudoby a sociálního vyloučení a spoluúčast na socialistické antikonzervativní politice.

Komunismus ve Velké Británii dále pokračoval hlavně z iniciativy skotských komunistů, kteří vytvořili *Communist Party of Scotland* a *Democratic Left Scotland*, jež existují dodnes. V Anglii vznikla strana se stejným názvem, ale založením na jiném (marxisticko-leninském) podkladu, a sice Communist Party of Great Britain. Dnes tito komunisté společně vydávají ve Velké Británii noviny *Weekly Worker*, s cílem „*to overthrow capitalism and build a communist society free from the exploitation and oppression that characterise all class societies*“.⁸⁵ Jejich podpora mezi voliči je však dnes ve Velké Británii mizivá.

⁸³ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 213.

⁸⁴ Tamtéž, s. 225.

⁸⁵ Communist Party of Great Britain [online], CPGB, BCM Box 928, London. [vid. 2015-02-23], dostupné z WWW: <http://www.cpgb.org.uk/home/about-the-cpgb>.

3. Noviny ve Velké Británii

Následující kapitola se zaměřuje na novinovou kulturu v Británii, zmiňuje propojení politických stran s tiskem a na závěr podává informace o postavení komunistického tisku na tomto trhu, což slouží k ucelení představy o významu námi zkoumaného deníku *Morning Star*.

Obecně se noviny dělí na zpravodajství bulvární a seriózní. Cílem bulvárních novin je zaujmout senzacechtivé čtenáře. Tento typ novin obsahuje často informace ze soukromého života osobností, skandály, senzace, kriminální události apod. Zcela rozdílný cíl má seriózní zpravodajství. V ideálním případě seriózní média chtějí relevantně informovat o aktuálních informacích, ověřovat zdroje informací, dodržovat etické i morální kodexy. Seriózní tisk byl původně věnován především politickým událostem, mnohdy vázán na jednotlivé politické strany. Primárně byl určen vyšším a vzdělanějším vrstvám společnosti, které se aktivně i pasivně podílely na politickém životě.

3.1 Britský tisk

V Británii hovoříme o rozmachu masmédií přibližně od konce 19. století, kdy dochází k nárůstu gramotnosti ve společnosti. Na konci 19. století vznikají noviny, které jsou dostupné široké veřejnosti (popular press), jako například *The Daily Mail* (1896), *Daily Express* (1900) či *Daily Mirror* (1903). S objevením telegrafu dochází k nárůstu významu aktuálnosti novin. Noviny se vzhledem k zvyšování nákladů na jejich provoz stávají čím dál, tím více závislými na reklamě. Právě vysoké náklady na provoz novin vytvářejí uzavřený trh a vlastníci novin se stávají velmi bohatými lidmi – mluvíme o tzn. *press barons* (tedy o tzn. novinových magnátech). Ukazatelem „úspěšnosti“ novin je počet prodaných výtisků. S dostupností novin širším masám souvisí i menší úpadek politického zpravodajství, v porovnání s rostoucím zájmem o sport a volnočasové aktivity.⁸⁶

Britští novináři, kteří pracovali pro seriózní tisk, nebo alespoň takový, který se za něj vydával, ctily jisté zásady publicistiky. Mezi ně patřila věcnost, přístupnost a formální obvyklost (noremnost), obsahová správnost, srozumitelnost a objektivita vyjadřování. V případě novinového zpravodajství bylo nepřípustné, aby novinář ke zprávě přidával i svůj vlastní komentář. Zpráva měla být čistě informativní. Na rozdíl však od komentářů, kde

⁸⁶ Temple M., *The British Press*, Maidenhead – New York 2008, s. 22.

novinář mohl přidat i své vlastní stanovisko. Hlavní funkcí mělo být informovat, ovlivňovat a třeba i zabavit čtenáře.⁸⁷ Mezi jazykové prostředky, které novináři seriózních novin používali, patřilo užívání spisovného jazyka, užívání odborných výrazů, časté používání obrazných pojmenování, nebo frazeologismů.

3.2 Politické strany a noviny

Toto spojení nabývá na významu poté, co si politici stále více začali uvědomovat, že jejich politická kariéra již není tolik závislá na jejich vystupování v parlamentu, či rodinných konexích. Noviny se staly pro politiky vhodným médiem, které jim poskytovalo možnost ovlivnit veřejný názor, bylo poměrně levné a dalo se jednoduše distribuovat. Politici napříč politickým spektrem vyzdvihovali důležitost novin. Tisk začal od počátku 20. století nabývat na významu a stále více ovlivňoval veřejné mínění, což souvisí s rozšířením volebního práva v Británii.⁸⁸

Vztahy mezi novináři a politiky byly často velmi blízké. Jak uvádí Michael Temple ve své knize *The British Press*, do novin přispíval ne jeden poslanec.⁸⁹ Tisk byl tedy prakticky nástrojem osobních politických zájmů, přičemž platilo, že dobrý novinář potřebuje dovednosti politiků stejně, jako kariéra úspěšného politika závisí na ovládnutí tisku.⁹⁰

V britském prostředí nebylo zvykem, aby politické strany prosazovaly přímo své názory v novinách. Dá se ovšem tvrdit, že konkrétní noviny měly blízko k politice určité strany. Uvedme, že například odborářská unie (*Unionist Central Office*) byla nepřímo podporována deníkem *Standard*, levicová Labour Party deníkem *Daily Herald*, další deník *Daily Chronicle* podporoval liberály. Přestože toto byla praxe, skutečně výlučné postavení v tomto smyslu měly vyloženě stranické noviny *Daily Worker*, které spravovali britští komunisté.⁹¹

Noviny byly spojené nejen s politickými stranami a organizacemi, ale také s již zmíněnými novinovými magnáty, mnohdy přívrženci konzervativní politiky. Tito magnáti byli často lidé, kteří získali velký majetek a noviny zcela ovládli. Mnozí z nich vyjadřovali své

⁸⁷ Osvaldová B., Zpravodajství v médiích. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, s. 117.

⁸⁸ Všeobecné volební právo se Velké Británii zavedlo v roce 1918, kdy účast na volbách byla umožněna i ženám. Přičemž se ale toto volební právo vztahovalo jen na ženy starší 30 let.

⁸⁹ „As now, politicians also wrote for newspapers: Robert Lowe, first as Chancellor of the Exchequer and then as Home Secretary in Gladstone's first administration, continued to write The Times's leader columns.“ [Temple, s. 26].

⁹⁰ Temple M., *The British Press*, Maidenhead – New York 2008, s. 27.

⁹¹ Tamtéž, s. 27.

xenofobní a často i otevřeně antisemitské názory⁹², také cílili proti *Labour Party* a odborům. Jako příklad uveďme zveřejnění Zinověvova dopisu, který údajně napsal Grigorij Zinověv, tehdejší šéf Kominterny, představitelům Komunistické strany Velké Británie. Tento dopis nabádal britské komunisty, aby připravili vzpouru, která by „pokořila vládnoucí buržoazii“. Dopis obsahoval revoluční zápal, jenž měl povzbudit britskou levicu k násilné revoluci. Uveřejnění tohoto dopisu v roce 1924, který se později ukázal jako falzum, mělo zdiskreditovat *Labour Party*.

Jako významnou osobnost britské společnosti na počátku 20. století a tzn. *Press baron* uveďme Alfreda Harmswortha, lorda z Northcliffe, jenž založil deníky *Daily Mail* a *Daily Mirror*, vlastnil *Observer* i *The Times* a před 1. světovou válkou byl majitelem 40% ranních novin, 45% večerních novin a 15% sobotních novin z celkové nabídky novin na trhu.

Levicové deníky, jako například zmíněný *Daily Worker*, *British Gazette* či *The Scotsman* vyjadřovaly podporu zákonům týkajícím se sociálního zabezpečení a požadovaly ochranu dělníků. Naproti nim stál například konzervativní deník *Morning Post*, prostřednictvím něhož se v britské společnosti ve 30. letech uvažovalo o fašismu coby o menším zlu, oproti bolševismu. O tom, že politika měla (a stále má) na noviny velký vliv, svědčí i pozastavení činnosti komunistického deníku *Daily Worker* v lednu 1941, jehož protiválečná agitace nebyla vhod britské vládě během válečných let. Činnost *Daily Worker* byla obnovena poté, co Sovětský svaz vstoupil do války na straně Spojenců.

Přestože se po 2. světové válce politika v řadě zemí světa posouvá doleva, mají na území Velké Británie (vedle spíše levicově zaměřených deníků jako *Daily Herald* či *Daily Mirror*) své nezastupitelné místo pravicové deníky jako *The Times*, *Daily Telegraph*, nebo středolevý *The Manchester Guardian*.

Pokud bychom se tázali po serióznosti britských novin, mohli bychom tisk dělit zhruba na tři kategorie. Za kvalitní tisk lze označit *Daily Telegraph*, *The Times*, *Financial Times*, *The Guardian* či *The Independent*. Do další kategorie, která by se naopak dala označit jako bulvární, lze zařadit *Daily Mirror*, *Daily Sketch*, *Sun*, *Daily Star*. Prostřední kategorii, jenž byla na pomezí kvality a bulvárnosti zastupují deníky jako *Daily Express*, *Daily Mail*, *Daily Herald/Sun*, *News Chronicle*.

⁹² Temple M., *The British Press*, Maidenhead – New York 2008. s. 34.

3.3 Postavení komunistického tisku v britské demokratické společnosti

Jednou z propagandistických možností, jak ideologicky působit na společnost je ovládnutí všech médií. Komunistus tištěná média používal jako vhodný nástroj, kterým lze ovlivnit masy a využíval tento způsob hojně. Role médií, kterým Lenin vtiskl představu „kolektivního organizátora a propagátora“, měla působit na jednotný a shodný postoj obyvatel státu, kterým byl tisk určen. Komunistické strany v totalitních komunistických státech si podřídily noviny výhradně ke svým účelům a legální cestou zabraňovaly všem projevům nesouhlasu. Úkolem novinové propagandy bylo působit na společnost v rovině osvětové, výchovné a přesvědčovací. Nedílnou součástí tohoto způsobu propagandy byla cenzura, která byla ve Východním bloku (až na malé výjimky) aktivní po celou dobu Studené války.⁹³

Jedna z mnoha záruk demokracie spočívá ve svobodě projevu. V demokratické Británii tedy tato záruka panovala, a tudíž bylo i nepříliš početné Komunistické straně Velké Británie umožněno založit si vlastní noviny. Tyto noviny ovšem měly svá specifika. Stranické noviny neplnily jeden z hlavních požadavků, aby mohly být označeny za důvěryhodné. Nebyly totiž nezávislé. Jejich celkové orientování a vydavatelská koncepce byla jasně vymezená politickým programem Komunistické strany Velké Británie. Jejich zaměření odpovídalo hlavním stanoviskům Výkonného výboru CPGB.

V komunistických režimech střední a východní Evropy bylo obvyklé, že stranický tisk měl velký význam. Stal se přímo stranickým orgánem a tlumočil její stanoviska. Tato praxe však naráží v Británii, kde byla centra stran slabá. Větší význam v nich měly poslanecké kluby. Revoluční žurnalistika u britských komunistů vycházela z Leninova pojetí novin. Lenin považoval stranický tisk za klíčový v procesu sjednocování všech revolucionářů v rámci dělnického hnutí. Noviny by podle Lenina měly hrát agitační a organizační roli. Jejich úkolem měla být pomoc při budování revoluční strany, v kterékoliv zemi světa.⁹⁴ Revoluční slovník redaktoři komunistických novin používali hojně. Sami si byli vědomi skutečnosti, že komunističtí novináři musí být mnohem radikálnější, než jejich předchůdci ze socialistického hnutí. Třídní boj proti vykořisťovatelům dělnické třídy, ochrana zájmů pracujících a provolávání hesel o nutnosti násilnou cestou převzít moc. To všechno byla hesla denně se objevující na stránkách komunistického tisku.

Cílem komunistických novin byla jednoznačně propaganda komunismu, přičemž si

⁹³ Köpplová, B., Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2003, s. 215 – 254.

⁹⁴ Smith, J. Ure, The Communist Press in Britain, 1920-24. Media, Culture & Society. 1985, roč. 7, č. 2, s. 169-186. DOI: 0163-4437. Dostupné z WWW: <http://mcs.sagepub.com/content/7/2/169.full.pdf>.

komunisté byli dobře vědomi skutečnosti, jak důležité je ovlivňovat veřejné mínění ve svůj prospěch. Jak tvrdil Lenin, smyslem komunistické novinové agitace je „obracet pozornost mas ke skutečnosti ne jen s pasivním záměrem konstatovat, ale především se s aktivním úsilím zasadit o celospolečenskou změnu“. Úkolem komunistické žurnalistiky bylo šířit a podporovat „příkladnou činnost“ v budování socialismu a naopak bránit „negativní činnosti“, která bránila socialistickému pokroku.⁹⁵

Z počátku britští komunističtí redaktoři přispívali do oficiálních stranických novin *The Communist*, které byly založené ihned poté, co byla ustanovena samotná Komunistická strana Velké Británie (CPGB). CPGB měla v úmyslu vést noviny podle sovětského vzoru, kdy noviny měly plnit roli agitační, stejně jako organizační. Jejich smyslem mělo být spojení všech revolucionářů ve snaze nastolit diktaturu proletariátu. *The Communist* měl (podle bolševické koncepce) šířit hesla o třídním boji, poukazovat na těžký životní úděl dělníků a horníků. V novinách se nově začaly objevovat sloupky týkající se průmyslu a také dopisy psané dělníky. Možná, že i toto vylepšení přispělo k rostoucímu počtu prodaných výtisků. Během prvních čtyř měsíců vzrostlo toto číslo z 9 000 na téměř 50 000. Vrchol v prodeji *The Communist* zaznamenala strana v červnu 1921. Následoval úpadek zájmu, který byl pravděpodobně zapříčiněn nezájmem vedení odborů na hornické stávce v dubnu 1921 (znám jako Black Friday).

Vzhledem ke klesajícímu zájmu o *The Communist* a na základě direktiv Třetí internacionály se strana rozhodla noviny přeměnit. Nástupcem *The Communist* se od roku 1923 stal *The Workers' Weekly*, jenž vycházel jako týdeník. Tyto noviny měly lépe odrážet změnu, pro kterou se vedení CPGB rozhodlo, tedy měly ukázat zvýšený zájem na běžném životě dělníků, snahu zaujmout a získat vliv v odborech. Šéfredaktorem novin *The Workers' Weekly*, které se prodávaly za jednu penny, se stal Rajani Palme Dutt, hlavní teoretik strany. Pod jeho vedením se výtisk rozšířil z původního počtu čtyř stran na šest a osm. Tematicky se věnovaly zpravodajství ze světa průmyslu – ať už na domácí britské půdě, či v zahraničí. Pravidelně se věnovaly tématům jako mzdy, bydlení a nezaměstnanost. Počet prodaných výtisků vrcholil v roce 1924, při 50 000 výtiscích. Se založením nových stranických novin *The Daily Worker* se činnost *Workers' Weekly* zeslabovala, až své působení ukončí úplně.⁹⁶

Stranický deník *Daily Worker* byl založen v roce 1930, kdy 1. ledna vyšlo první číslo novin. Prvním šéfredaktorem *Daily Worker* se stal William Rust. Tento stranický deník *Daily*

⁹⁵ Hudec, V. Úvod do teorie žurnalistiky. Praha: Novinář, 1982, s. 120-127.

⁹⁶ Smith, J. Ure, *The Communist Press in Britain, 1920-24*. Media, Culture & Society. 1985, roč. 7, č. 2, s.169-186. DOI: 0163-4437. Dostupné z WWW: <http://mcs.sagepub.com/content/7/2/169.full.pdf>.

Worker cílil na britskou dělnickou třídu, která v polovině 20. století představovala přibližně 20 % britské populace, ovšem svým obsahem byly noviny spíše určeny levicovým intelektuálům, než továrenským dělníkům.

Noviny byly velmi ideologicky propracované. Komentovaly domácí i zahraniční politiku z extrémně levicového pohledu, výlučně používaly marxisticko-leninskou rétoriku a nekriticky následovaly moskevskou linii. Právě Moskva byla hlavním podporovatelem novin, a to nejen ideologickým, ale především finančním. Noviny získávaly prostředky od jednotlivých dárců – ať už komunistických aktivistů, čtenářů, či od odborů. Avšak finanční dotace z Moskvy byly nejvýznamnější. Částky, které britští komunisté dostávali z Moskvy, přesahovaly 16 000 liber měsíčně.⁹⁷

Redaktoři *Daily Worker* byli povětšinou členy CPGB, ne však výhradně. K dopisovatelům nástupce *Daily Worker Morning Star* patřili levicovní aktivisté, socialisté, někteří levicově smýšlející vědci a od 60. let i ekologičtí aktivisté. Z mnoha uvedme alespoň některé – izraelského spisovatele Uri Avneryho, dokumentaristu Johna Pilgera, labouristického poslance Jeremy Corbyna či poslance za Stranu zelených Dereka Walla.⁹⁸ Název deníku se v roce 1966 změnil na *Morning Star* (pod tímto názvem existuje dodnes).

Postavení deníku *Morning Star* v britské společnosti ilustrují na tabulkách, které se nachází v knize Colina Seymour-Ure *The British Press and Broadcasting, since 1945*. Tabulky srovnávají dané britské deníky od druhé poloviny 20. století dle různých kritérií. Zde je potřeba upozornit na fakt, že od roku 1974 *Royal Commission on the Press* vyřadila deník *Morning Star* ze svých statistik, z důvodu stále klesajícího významu deníku a informace o něm jsou tedy spíše orientační.

Na následující tabulce je patrné, jakým způsobem se promítala oblíbenost / sledovanost daného deníku v poválečné Británii. Lze vyčíst, že z uvedených deníků pouze *Daily Herald* a *Daily Worker* pociťují úpadek zájmu po období poválečné euforie. Tabulka dokládá, že jednoznačně nejčtenějším deníkem období 1945-1995 byl bulvární deník *Daily Mirror*. Tabulku je však třeba brát s určitou rezervou, jelikož předkládané informace jsou jen kusé a autor udává pouze odhad.⁹⁹

⁹⁷ Beckett, F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 147.

⁹⁸ Coughlan, S. *Pressing On*. BBC News [online]. 2005 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z WWW: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/4361137.stm.

⁹⁹ Seymour-ure, Colin, *The British Press and Broadcasting since 1945*, Oxford 1997. s. 28-29.

Počet prodaných výtisků (v tisících)

Rok	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995
Seriózní deník											
<i>Daily Telegraph</i>	822	976	1055	1200	1300	1400	1300	1400	1200	1000	1000
<i>The Times</i>	195	254	222	260	254	388	319	316	478	420	545
Noviny na pomezí											
<i>Daily Express</i>	3239	4100	4000	4200	3900	3500	2800	2100	1900	1500	1300
<i>Daily Herald</i>	2000	2000	1700	1400	1200	-	-	-	-	-	-
Bulvár											
<i>Daily Mirror</i>	2000	4500	4700	4600	5000	4500	3900	3600	3000	3000	2500
<i>Daily Worker/Morning Star</i>	115	115	x	60	x	x	x	33	x	x	x

X – informace nejsou dostupné (odhad 6 - 7 000 kopií za den)

Kritériem s určitou vypovídající hodnotou může být i údaj o počtu stran denního tisku v Británii. Díky tomuto údaji si lze vytvořit představu o rozsahu a možnostech, jaké měli redaktoři novin ve svých článkách. Z porovnání lze vyčíst, že námi zkoumaný deník *Daily Worker (Morning Star)* byl z uvedených deníků jednoznačně nejmenšího rozsahu. Jiné deníky byly až 4x větší.

Počet stran¹⁰⁰

	1937	1947	1956	1965	1975	1983	1987	1992
<i>Noviny</i> <i>Daily Telegraph</i>	25	6	12	26	28	32	37	41
<i>The Times</i> <i>Daily Express</i>	26	10	17	21	26	28	43	47
	20	5	11	18	17	36*	41*	52*
<i>Daily Mirror</i>	22	9	18	26	28	32	33	39
<i>Daily Herald</i>	20	4	10	14	-	-	-	-
<i>Daily Worker/Morning Star</i>	8	6	?	4	6	?	?	?

* formát novin se zmenšil z rozměru *broadsheet* na *tabloid*

Nejen kvantita, ale také kvalita novin dotváří představu o významu deníku *Daily Worker/Morning Star*. Následující tabulka uvádí prostor (v %), který měli redaktoři vytyčený pro své příspěvky. Dle hodnot z tabulky je patrné, že komunistické noviny věnovaly poměrně vysoké procento zájmu na svých stánkách denním zprávám a reportážím. Denní zprávy tvořily ve zkoumaném období zhruba polovinu veškerého zpravodajství, reportáže představovaly přibližně pětinu z celkového množství zpráv. To v porovnání s ostatními deníky v tabulce ukazuje, že komunistické noviny věnovaly dennímu zpravodajství a reportážím největší prostor.

¹⁰⁰ Seymour-ure, Colin, *The British Press and Broadcasting since 1945*, Oxford 1997, s. 148.

Srovnání obsahu deníků v letech 1947, 1965 a 1975 (v %) ¹⁰¹

	Redaktorský prostor (%)											
	Denní zprávy			Reportáže			Fotografie			Jiné		
	1947	1965	1975	1947	1965	1975	1947	1965	1975	1947	1965	1975
<i>Daily Telegraph</i>	45	31	37	11	9	12	2	6	5	7	2	1
<i>The Times</i>	41	46	39	7	11	16	3	5	4	9	4	4
<i>Daily Express</i>	50	32	32	16	13	16	6	9	8	7	6	2
<i>Daily Mirror</i>	40	29	28	15	11	20	10	15	11	19	10	4
<i>Daily Herald</i>	52	40	-	15	16	-	5	13	-	7	6	-
<i>Daily Worker/Morning Star</i>	45	50	52	23	21	26	3	15	15	10	6	-

Předložené tabulky mohou dotvářet představu o postavení komunistických novin v britském novinovém prostředí. Z předchozího textu je patrné, že britská novinová kultura se s komunistickou žurnalistikou příliš dobře nesnášela. Komunistické deníky neměly zájem na přizpůsobení se této standardní britské novinové kultuře, neboť účelem komunistických novin bylo agitovat ve prospěch komunistických myšlenek a ne konkurovat novinám běžného britského úzu.

Komunistické noviny vybočovaly z řady tradiční britské nabídky na novinovém trhu, která představovala noviny více či méně seriózní, avšak ne tak radikální a nekriticky následující nějakou ideologii. Články v *Daily Worker/Morning Star* odpovídaly oficiálním

¹⁰¹ Seymour-ure, Colin, *The British Press and Broadcasting since 1945*, Oxford 1997, s. 150-1.

vyjádřením CPGB. V případě, že se objevil rozdílný názor, redakce jej neuveřejnila.¹⁰² Pokud to bylo nezbytné, redakce přímo měnila obsah novinových článků. Zaměření komunistických novin tedy neodpovídalo seriózním žurnalistickým zkušenostem, ani kolektivní novinářské etice redakce a vedení tisku.

Přestože byly komunistické noviny primárně adresované nižší střední třídě a proletariátu, ve skutečnosti byl jejich obsah do konce 50. let zajímavější pro střední třídu a intelektuály. Články *Daily Worker* se zabíraly takovými tématy, která byla poměrně vzdálená každodennímu životu dělníků.¹⁰³ Mnohé teoretické statě jsou toho důkazem. Situace se změnila v poválečném období, kdy pod vedením nového šéfredaktora George Matthewse jsou články více zaměřené na reálná témata, která byla aktuální.

Postavení komunistických novin v britské demokratické společnosti nebylo nikterak stabilní. Noviny se svým jednostranným a radikálním zaměřením pasovaly do pozice stranického listu, který nelze zcela považovat za seriózní. Ze své podstaty je nemůžeme považovat za svobodné, nezávislé, ani nestranné.

Nutno dodat, že komunisté tyto vlastnosti považovali za utopické, nebo klamné. Žádné noviny nejsou nezávislé, protože vždy vyjadřují určitý politický postoj. Nehledě na to, že každé noviny se potřebují částečně přizpůsobit veřejnému mínění, které sdílí jejich potenciální čtenáři, aby si uchovaly a rozšířily svou čtenářskou základnu. Komunisté naopak „stranickost“ považují za hodnotu, v důsledku toho pak komunistické noviny rezignují na pluralitní názor a stávají se jen prostředkem stranické propagandy.

Ovšem toto neplatí o *Morning Star* v 60. letech. V této době již ve straně existovala různá křídla, mezi kterými probíhala diskuze. *Morning Star* byl v tomto období nejen prostředkem propagandy strany, ale snažil se i oslovovat mimostranické autory a čtenáře. Noviny tedy odrážely jednak postoje strany (byť vnitřně diferenciované) a rovněž tak i názory širší části britského veřejného prostoru. Jak bylo zmíněno, dávaly prostor labouristům, členkám ženského hnutí či ochráncům životního prostředí. *Morning Star* a CPGB si uvědomovali své výlučné postavení v britské společnosti. Oproti svým radikálním projevům ve 20. až 40. letech se od 60. let snaží více se přizpůsobit britské veřejné scéně. Rozhodně byla vidět snaha stát se přístupnějším a přijatelnějším listem.

¹⁰² Temple M., *The British Press*, Maidenhead – New York 2008, s. 116.

¹⁰³ Smith, J. Ure, *The Communist Press in Britain, 1920-24*. *Media, Culture & Society*. 1985, roč. 7, č. 2, s. 169-186. DOI: 0163-4437. Dostupné z WWW: <http://mcs.sagepub.com/content/7/2/169.full.pdf>.

4. Velká Británie a Československo

Předkládaná třetí kapitola má za cíl zjistit zájem britské společnosti o dění ve východní Evropě. Zaobírá se tím, jaké byly vztahy britské vlády k zemím Východního Bloku. Dále přináší detailnější pohled na vztahy mezi vládou Velké Británie a československou vládou, které byly po celou dobu Studené války udržovány na diplomatické úrovni. Poslední část této kapitoly sleduje reakci britské vlády na československou krizi 1968. Dále pak, jak tato událost ovlivnila britsko-sovětské vztahy.

4.1 Britská zahraniční politika v Evropě po druhé světové válce

Přestože vyšla Velká Británie z druhé světové války bohatší morálně, nedalo se to rozhodně tvrdit o její finanční a materiální situaci. Snad i proto není divu, že se zde rozvinuly jisté směry, které si dovedly představit socialismus, který by byl přizpůsobený národním zvyklostem – to jen dokládá skutečnost, že po druhé světové válce vyhrála volby *Labour Party*. Ostatně politika v celé Evropě po roce 1945 směřovala doleva.¹⁰⁴

Zahraněční politika Velké Británie v druhé polovině 20. století prodělala jisté změny. Británie přišla o svá koloniální panství a bylo nutné najít nová odbytiště pro vlastní trh. Ztrátu velmocenského postavení se Británie snažila dohnat prostřednictvím anglických vědců, kteří se usilovně snažili, aby ze své země udělali atomovou velmoc, která by opět nabyla na vážnosti.¹⁰⁵

V mezinárodně-politické a vojenské rovině období Studené války spadala Británie rozhodně do západního tábora, kde velmi úzký vztah ke Spojeným státům vyústil ve spolupráci v rámci Severoatlantické aliance. Velká Británie po druhé světové válce stále více přestávala hrát úlohu světové velmoci a stala se závislou na Spojených státech. Tuto závislost však Britové prezentovali jako přednost anglo-amerických vtaů. Pojem *Special relationship* představoval velmi těsné politické, ekonomické, vojenské a kulturní vazby, které v mezinárodní politice neměly obdobu. Zahraniční politiku USA však Británie mnohokrát brzdila, neboť tradičně ke kompromisu směřující Britové zůstávali více nakloněni nějaké formě domluvy – ať už se Sověty či s Číňany, spíše než Američané. Přestože se britsko-

¹⁰⁴ Eley G., *Forging Democracy: The History of The Left in Europe, 1850-2000*. New York: Oxford University Press, 2002, s. 301.

¹⁰⁵ Velká Británie byla od roku 1962 do roku 1967 jedinou západoevropskou zemí, která disponovala jadernými zbraněmi. (HOPPE J., Britský pohled na „Pražské jaro“. *Soudobé dějiny* 2000, č. 3, s. 341).

americké vztahy neobešly bez jistých neshod, obě země si uvědomovaly, že světový mír závisí na jejich jednotě.

Velká Británie se stala pevnou součástí vojenského obranného paktu iniciovaného USA, jenž měl chránit členy před vnější vojenskou hrozbou. Politika Severoatlantické aliance (NATO) směřovala v době trvání Studené války především k omezení expanzivních snah Sovětského svazu. Velká Británie, která se zavázala trvale udržovat vojenské jednotky na evropském kontinentu při svém vstupu do NATO v roce 1949, však neměla zájem vstoupit i do ekonomické integrace západní Evropy, která sdružovala šest západoevropských států v rámci Evropského hospodářského společenství. Britové argumentovali svým specifickým ostrovním umístěním, zvláštními vztahy se Spojenými státy a odkazovali se na svá pouta ke Commonwealthu. Do EHS Velká Británie vstoupila po dlouhých jednáních až v roce 1973.¹⁰⁶

V zahraniční politice si Británie na evropském kontinentu všímala otázky sjednocení Německa, které považovala za žádoucí, trvala však na připojení Německé spolkové republiky k NATO. Vztahy se západním Německem měla Británie korektní, navzdory tomu, že do konce 60. let odmítala jeho znovuvyzbrojení.¹⁰⁷

Otázka zbrojení, především toho jaderného, byla jedním z témat mezinárodní politiky ve druhé polovině 20. století. Přestože si Británie upevnila své světové postavení po vyvinutí vlastní atomové bomby, program atomové produkce směřoval spíše k výrobě energie, než k vojenským účelům. To se ovšem nedá tvrdit o situaci v USA a Sovětském svazu, kde v nejvyhrocenějších letech Studené války reálně hrozilo nasazení jaderných zbraní, kterými velmoci disponovaly. Británie však neměla na válce nejmenší zájem. Protiválečné postoje a hnutí proti jaderným zbraním (nejznámější *Campaign for Nuclear Disarmament*) bylo v britské společnosti velice silné od konce 50. let.¹⁰⁸

4.2 Zájem britské společnosti o dění ve východní Evropě

Poté, co Evropu rozdělila Studená válka, a v zemích Východního bloku se k moci dostaly komunistické strany, vyjádřila Británie své obavy ohledně vlastní bezpečnosti. Berlínská blokáda (červen 1948 – květen 1949), ale hlavně převzetí moci komunisty v Československu vyvolalo u britské vlády pochybnosti, zda je jejich vlast v bezpečí a jestli je něčeho podobného schopná i komunistická strana v Itálii či Francii. Britské stanovisko se tak

¹⁰⁶ Morgan, K. O. Dějiny Británie. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 495-505.

¹⁰⁷ Polišínská, M., Zapomenutý „nepřítel“ Josef Josten, Free Czechoslovakia Information na pozadí československo-britských diplomatických styků, Libri 2009, s. 34.

¹⁰⁸ Morgan K., Dějiny Británie. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 503.

utvrdilo v tom, že je třeba spojení se Spojenými státy, západoevropskými státy a se státy Commonwealthu v obraně proti sovětské hrozbě. Cílem účasti Britů v Bruselském obraném paktu, či v Severoatlantickém paktu bylo, kromě vlastního posílení mezinárodní pozice, odvrátit hrozící třetí světovou válku. Obzvláště během vyhroceného napětí v čase Korejské války (1950-53) Britové přehodnotili vztah k satelitům Sovětského svazu, kdy poznali, že jakýkoliv občanský odpor proti nadvládě Sovětů je bez pomoci západních vojenských jednotek odsouzen k neúspěchu, ba co víc, může přispět k eskalaci zhoršení vztahu mezi Západem a Východem, o které Britové nestáli. Se všemi zeměmi Východního bloku udržovali diplomatické vztahy. Ačkoliv se Britové neztotožňovali s totalitními režimy, které ve svých satelitech instalovali Sověti, pragmaticky konstatovali, že Stalinovi nástupci jsou nuceni udržovat sovětské impérium silou. Tento britský postoj neschvalovala americká diplomacie, přesto však Spojené státy nezasáhly v případě Druhé berlínské krize (červen 1953), ani se nikterak neangažovaly v událostech Maďarského povstání v roce 1956. Zde můžeme konstatovat, že USA, ani západoevropské země neměly zájem riskovat střet se SSSR.¹⁰⁹

Poté co Západ viděl, jak Chruščov v čele Sovětského svazu uznal Gomulkovu politiku po nepokojích v Polsku v roce 1956, nabyl dojmu, že Sověti svým satelitům umožní projevit větší míru nezávislosti. V Polsku byla uvolněna cenzura, byla dána větší autonomie katolické církvi. Na rozdíl od Maďarska však Polsko nechtělo vystoupit z Varšavské smlouvy, ani nedělalo žádné ústupky směrem k pluralitní demokracii, jako tomu došlo v případě vlády Imreho Nagye.¹¹⁰

Vláda Velké Británie z chování Sovětského svazu vyvodila závěr, že polská verze „národního komunismu“ by mohla být předlohou, podle níž by se v budoucnosti mohly komunistické režimy ve východní Evropě transformovat. Zde Britové předpokládali, že státy Varšavské smlouvy budou následovat polský vzor, a tudíž budou mít větší zájem na navazování kontaktů se Západem, z důvodu získávání moderních technologií a kapitálu, to vše proto, aby mohly povznést svou životní úroveň a zlepšit podmínky pracujících. Navazování kontaktů mělo přinést přirozené výhody pro obě strany – státy Východního bloku získají přístup ke konzumnímu zboží a technologiím a Velká Británie s dalšími západními zeměmi získají pro své výrobky odbytiště. Toto uvažování jen podepíralo situaci v mezinárodní politice, kde od konce 50. let docházelo k pozvolnému uvolňování napětí ve

¹⁰⁹ Hughes, G. British policy towards Eastern Europe and the impact of the 'Prague Spring', 1964–68. Cold war History. 2004, roč. 4, č. 2, s. 118.

¹¹⁰ Hughes, G., British policy towards Eastern Europe and the impact of the 'Prague Spring', 1964–68. Cold war History. 2004, roč. 4, č. 2, s. 115-139.

vztazích Východ – Západ. Od 70. let je toto snižování napětí mezi supervelmocemi označováno, jako tzn. politika *détente*. Hlavním cílem britské politiky uvolnění mezinárodního napětí mělo být navazování intenzivnějších kontaktů se Sovětským svazem, potažmo s celým Východním blokem, přičemž to měly být kontakty povahy obchodní, kulturní, ale také vědecké. Britové politiku *détente* vítali, v dlouhodobém časovém horizontu si od ní slibovali erozi komunistických režimů, která by dále uvolňovala napjaté vztahy Studené války.¹¹¹

Ačkoliv se Británie aktivně angažovala v mezinárodní politice, její zájmy ležely především v oblasti vlastní prosperity.¹¹² Západní trhy, i ten britský, viděly v trzích států Východního bloku potenciál, který by rády využily. V 60. letech zde vypadala situace příznivě. Britové sledovali uvolnění ve Východním bloku v oblasti obchodu, ať už v Československu, kde se rodila ekonomická reforma Oty Šika či v Sovětském svazu. Západ z toho vyvodil, že především neúnosná ekonomická situace ve Východním bloku zapříčiní přechod celého systému směrem k větší demokratizaci. Tento princip evoluce komunismu Britové vítali podstatně raději, než případnou násilnou revoluci v komunistických satelitech.¹¹³

Tento koncept nebyl přijímán jednohlasně, objevovaly se totiž i hlasy kritiky, které tvrdily, že uvolnění ve Východním bloku je jen malého rozsahu, jelikož východní režimy nemohou nastolit jakékoli ekonomické reformy bez radikálnějších změn celého politického systému. V každém případě se britská aktuální predikce, že Sověti svolí s vývojovým posunem komunismu ve svých satelitech, ukázaly jako předčasné.

Labouristická vláda Harolda Wilsona projevovала snahy o navázání kontaktů s Východním blokem, což dokládá i fakt, že trvale usilovala o zmírnění embarga, které uvalil Západ na komunistické státy. Tato exportní kontrola COCOM (*Coordinating Committee for Multilateral Export Controls*) byla překážkou v obchodování mezi Británií a Sovětským svazem, o které Britové stáli. Američané se však přílišného uvolnění báli, zejména měli obavy, aby se moderní technologie nedostaly do komunistické Číny.¹¹⁴ Ačkoli ministerský předseda Wilson měl zájem na zlepšení vztahů, vázaly ho především spojenecké vztahy s USA a musel tedy, ač nerad, podpořit americkou iniciativu ve válce ve Vietnamu. Kritika této podpory se ozvala i z úst sovětského předsedy vlády Alexeje Kosygina, který navštívil Velkou

¹¹¹ Hughes, G., *Harold Wilson's Cold War: the Labour government and East-West politics, 1964-1970*, Rochester, NY: Boydell Press, 2009, s. 211.

¹¹² Tamtéž, s. 19.

¹¹³ Tamtéž, s. 54.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 224.

Británii v únoru 1967. Přestože tuto návštěvu komentovala britská strana jako další projev politiky *détente*, Sověti využili příležitosti a britskou politiku se snažili kritizovat. Závěrem setkání, které mělo prolomit ledy mezi velmocemi, byl tedy neúspěch.

Za neúspěšný lze považovat i britský návrh prohlášení „*Declaration on Europe*“, který měl zavazovat signatáře k respektování suverenity států a k zvýšení počtu obchodních, kulturních a vědeckých výměn mezi Východem a Západem. Toto prohlášení nenašlo na východ od železné opony žádnou odezvu.

Obranná politika Velké Británie se v 60. letech stále opírala o stanoviska NATO. Západní země v této době mínily, že Sovětský svaz nepředstavuje válečné nebezpečí, respektive, že se neodváží rozpoutat válku. Ostatně i západní demokratické státy měly vlastní problémy, které musely řešit spíše, než rodící se liberální pokus o ekonomickou reformu v Československu. Průběh obrodného procesu, tzn. Pražského jara, komentoval Západ jen letmo. Důvodem byla americká účast na válce ve Vietnamu a rasové nepokoje, studentské nepokoje v Paříži, či ekonomické problémy v Británii, spojené s devalvací libry. Postoj NATO byl obezřetný, přestože se jistě mnohé k demokratizaci směřující kroky československé vlády Západu zamlouvaly, nepodpořil Prahu, aby neriskoval větší konflikt s Moskvou. Navíc Československo nikdy o morální, ani praktickou pomoc ze Západu nežádalo.

Britská diplomacie se dokonce obávala, že pokud budou československé reformy pokračovat, bude to mít dramatické důsledky pro celou východní Evropu. Liberální atmosféra v Československu se nelíbila ani ostatním komunistickým režimům, v čele se Sovětským svazem, pro které Pražské jaro představovalo velké ohrožení komunismu, jako takového. Tlak na Československo ze strany tzn. Pětky, která zahrnovala Sovětský svaz, Polskou lidovou republiku, Německou demokratickou republiku, Bulharskou lidovou republiku a Maďarskou lidovou republiku, se postupně zvyšoval. Nicméně Britové předpokládali, že Sověti využijí spíše ekonomické sankce, než vojenské jednotky.

Společné setkání britských velvyslanců poté konstatovalo, že Západ může pro Československo udělat jen velmi málo. Západ může sice podporovat vzájemné obchodní či kulturní styky s Východním blokem, ale nehodlá se angažovat politicky, nechce vrážet klín mezi Československo a Sovětský svaz.¹¹⁵ Přesto však britský velvyslanec dal na srozuměnou svému sovětskému protějšku, že v případě vojenského řešení by byly okamžitě zmrazeny britsko-sovětské vztahy. Toto decentní varování jen utvrdilo Sověty, že Západ

¹¹⁵ Hoppe J., Britský pohled na „Pražské jaro“. Soudobé dějiny 2000, č. 3, s. 344.

československým reformátorům nepomůže.¹¹⁶

Poslanci britského parlamentu se shodli na tom, že každá země má nárok rozhodovat o svém vnitřním vývoji svobodně. Přestože věděli, že je jejich stanovisko v rozporu s Brežněvovou doktrínou, rozhodli se, že je nutné dát SSSR najevo, aby v případě řešení vnitřního vývoje v Československu postupoval opatrně. Hrozba invaze byla podle nich po „varšavském“ dopise, který adresovala Pětka Československu v červenci 1968, reálná. Britské ministerstvo zahraničí doporučovalo Sovětskému svazu, aby upustil od násilného řešení krize. Na druhé straně ministr zahraničí Stewart zopakoval opatrný postoj, že se nesmí dát Sovětům záminka, která by mohla uškodit československým vůdcům.¹¹⁷

4.3 Československo-britské diplomatické vztahy v době Studené války

Diplomatické vztahy byly mezi Velkou Británií a komunistickým Československem udržovány po celou dobu Studené války. Obě strany jednaly bez velké vstřícnosti, nicméně udržovat je bylo nutné. Snaha o větší sblížení se vyvíjela od počátku 60. let. Oficiální britskou snahou bylo rozvíjení obchodních a kulturních styků a preferování mírového soužití.

Československo se po sovětském vzoru snažilo o využití kulturních vztahů, které by vedly k ideologickému ovlivňování západní země. Československá účast na společných britsko-československých stycích se měla omezit na kritiku jaderného zbrojení, kritiku znovuvyzbrojení Západního Německa, podpoře Komunistické strany Velké Británie a podněcování rozepří mezi Británií a jejími partnery.¹¹⁸

Společným zájmem obou zemí byl také rozvoj turistiky. Na československé straně se však možnost vycestovat na Západ týkala pouze jedinců. Nicméně vedení KSČ usoudilo, že je třeba informovat Západ o pokrokovém životě v Československu a naopak omezit informovanost o životě na Západě v Československu.¹¹⁹ Možnost navštívit Československo byla nabídnuta nejen dělníkům, prostřednictvím kterých se KSČ snažila získat vliv v britských odborech, ale i majetnějším Britům, z čehož mohla těžit československá ekonomika.

Navazování kulturních styků mezi Británií a Československem představovalo pro československé komunisty příležitost ideologicky působit. Zde je třeba si uvědomit, že na

¹¹⁶ Hughes, G., Harold Wilson's Cold War: the Labour government and East-West politics, 1964-1970, Rochester, NY: Boydell Press, 2009, s. 290.

¹¹⁷ Michálek, S., Rok 1968 a Československo: postoj USA, Západu a OSN. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008, s. 70.

¹¹⁸ Polišínská, M., Zapomenutý "nepřítel" Josef Josten: Free Czechoslovakia Information na pozadí československo-britských diplomatických styků 1948-1985. 1. vyd. Praha: Libri, 2009, s. 45.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 50.

československé straně bylo kontrolováno a vše podléhalo schválení státních institucí.

Kultura byla považovaná za jedno z bitevních polí Studené války. KSC do zahraničí „vyvážela“ klasiky jako Smetanu, Janáčka či Dvořáka, kteří byli velmi oblíbení. Z britské strany se však objevoval jen minimální zájem o oficiální, režimem podporované československé autory. V době uvolnění tak československá strana svolila s uvedením hry Václava Havla *Výrozumění* v britském rozhlasu.¹²⁰ V oblasti kulturních vztahů je na místě zmínit osobu profesora Eduarda Goldstückera. Tento významný československý germanista, předseda Svazu čs. spisovatelů v roce 1967 a podporovatel reformního procesu v Československu emigroval v době nastupující normalizace do Velké Británie. Zde přednášel na univerzitě v Brightonu a měl i vliv v britské komunistické straně. Stýkal se s předsedou Komunistické strany Velké Británie Johnem Gollanem i s redaktory novin *Morning Star*, kde se vyjadřoval kriticky k situaci v Československu.¹²¹

Jak bylo zmíněno, snahou KSC bylo navázat kontakty s britskými komunisty. Polišenská uvádí fakt, že československé velvyslanectví v Británii udržovalo kontakt s představiteli britských komunistů, s Johnem Gollanem, Johnem Campbellem či s Rajani Palme Duttem.¹²² Českoslovenští komunisté by rádi působili na své britské protějšky ideologicky více, než čemu odpovídala skutečnost. Avšak britská komunistická strana byla jen malého významu, na okraji politického spektra a neměla příliš velký vliv ve společnosti.

Diplomatické vztahy sice existovaly, ale oficiální návštěvy obou zemí nebyly nijak časté. Československý ministr zahraničí Václav David navštívil Velkou Británii prvně až v roce 1963 (od roku 1948). Roku 1965 na oplátku navštívil britský protějšek Československo. S ministerským předsedou Wilsonem se setkal i Oldřich Černík, tehdejší místopředseda vlády v roce 1966. Předmětem debaty byla v uvedených případech otázka odzbrojení, otázka vyzbrojení Západního Německa či se debatovalo o britské komunistické straně.¹²³

Ve druhé polovině 60. let, zejména v období Pražského jara zaujímala britská diplomacie, stejně jako další západní země, relativně nečinný postoj. Invazi Britové na oficiálních místech odsoudili, ale více se jejich politika vůči Východnímu bloku, a tudíž i vůči Československu neměnila (viz níže). Následné období normalizace zmrazilo československo-britské vztahy, které se v 80. letech uvolnily, alespoň v oblasti obchodu.¹²⁴ Poslední desetiletí

¹²⁰ Polišenská, M., Zapomenutý "nepřítel" Josef Josten: Free Czechoslovakia Information na pozadí československo-britských diplomatických styků 1948-1985. 1. vyd. Praha: Libri, 2009, s. 438.

¹²¹ Tamtéž, s. 454.

¹²² Tamtéž, s. 52.

¹²³ Tamtéž, s. 64.

¹²⁴ Polišenská uvádí (s. 36), že objem obchodu se z kapitalistických zemí udržoval na 3. místě, za SRN a

komunismu pak pro Československo vztahy s Británií nebyly prioritou.¹²⁵

4.4 Reakce britské vlády na československou krizi 1968

Rok 1968 nebyl pro britskou ekonomiku příznivý, labouristické vládě se ji nepodařilo oživit, libra byla křehká a navíc Francie blokovala vstup Velké Británie do Evropského hospodářského společenství. Vlastní problémy britskou vládu zaměstnávaly natolik, že se v zahraniční politice směrem ke komunistickému Východnímu bloku omezila jen na ujištění postoje politiky *détente*. Ministerstvo zahraničí Velké Británie zaznamenalo lednovou výměnu Novotného v čele KSČ za Alexandra Dubčeka, dlouhodobý kolaps československé ekonomiky, studentské protesty, březnové nahrazení dosavadního prezidenta Ludvíkem Svobodou, stejně jako registrovalo i Akční program KSČ s příslibem omezení státní kontroly, svobody projevu či cestování. Přesto však vláda svůj postoj k Československu, ani k jiné zemi Východního bloku neměnila.

Jako jisté uklidnění napětí v rámci Sovětského bloku, který chtěl československé reformy zastavit, vnímal Západ bratislavskou schůzku, která se konala 3. srpna 1968, jíž se účastnili představitelé komunistických a dělnických stran Bulharska, ČSSR, Maďarska, NDR, Polska a Sovětského svazu. Na Západ tato schůzka působila dojmem, že mezi ČSSR a tzv. Pětkou bylo dosaženo kompromisu. Ve skutečnosti však zde došlo k odevzdání tzv. Zvacího dopisu od československých odpůrců reform vedení Komunistické strany Sovětského svazu. Tento dopis měl dát invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa zdání legitimacy. V tomto dopise konzervativci v KSČ žádali o pomoc všemi možnými prostředky na záchranu socialismu v Československu.¹²⁶

Rozhodně se dá říct, že přestože britské zpravodajské služby věděly o seskupování vojsk Varšavské smlouvy kolem československých hranic, byl Západ operací *Dunaj* překvapen. Navzdory reformním snahám byla KSČ vnímána na Západě jako velmi loajální vůči Moskvě. Poté co vtrhly tanky do Československa v noci z 20. na 21. srpna 1968 a ve spojenecké zemi se ocitlo čtvrt milionu cizích vojáků, vydal Západ jednoznačné odsouzení tohoto aktu. Británie o mezinárodní situaci jednala hned 21. srpna. Závěrem jednání bylo zrušení všech ministerských návštěv do států, které se na invazi podílely a předložení britského stanoviska Radě bezpečnosti OSN, které invazi odsoudilo. Británie jednala se

Rakouskem.

¹²⁵ Polišínská, M., Zapomenutý "nepřítel" Josef Josten: Free Czechoslovakia Information na pozadí československo-britských diplomatických styků 1948-1985. 1. vyd. Praha: Libri, 2009, s. 31- 37.

¹²⁶ Bárta, M. a kol., Československo roku 1968, II., Počátky normalizace, Praha 1993, s. 118.

Západními státy o otázce bezpečnosti, ať už vlastní, či o případné podobné akci Sovětů jinde v Evropě. Došla k úsudku, že sovětské jednání bylo spíše aktem zastrašeného státu, než jeho expanzivních pohnutek, a že tedy mezinárodní bezpečnost ohrožena není. To potvrdili i sovětsí velvyslanci, kteří ujistovali Západ, že Sovětský svaz trvá na politice *détente*, ale nemůže tolerovat rozbití Varšavského paktu. Nemluvě o trapnosti situace, kdy invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa politicky selhala.

Moskevské protokoly, které byli zástupci Československa donuceni podepsat a jimiž se Sovětům zavazovali k znovuzavedení cenzury, zrušení občanských spolků, ukončení liberálně-ekonomické reformy a k podřízení československé politiky zájmům Sovětského svazu, nebrali Britové příliš vážně a ještě na podzim 1968 doufali v pokračování obchodních styků s Československem. Jelikož Britové, i přes zmrazení diplomatických styků se státy, které se na invazi podílely, soudili, že obchod může pokračovat „*as usual*“. Daleko větší odpor k sovětské invazi, než vláda ovšem projevovala britská společnost. Harold Wilson se tak ocitl pod tlakem veřejnosti požadující striktnější odsouzení invaze, na jedné straně a pragmatického pohledu na mezinárodní politiku, kdy nechtěl zhoršit vztahy se Sověty, na straně druhé.

Obecně se západní státy k invazi do Československa vyjadřovaly obezřetně. Rozhodně neměli v úmyslu svými protesty vyvolat vztek u Sovětů a tím i ohrozit politiku uvolňování mezinárodního napětí. Sověti si toho byli dobře vědomi a invazi provedli. Tím dali najevo, že jsou ochotni, za cenu rizika, že dojde k protestům na Západě, udržet svou nadvládu ve Východní Evropě. Celkově tak měla krize v Československu jen malý dopad na vztahy mezi Východem a Západem.¹²⁷ Nezměnila obchodní, ani obrannou politiku západních států. Členové NATO nebyli ochotni riskovat důvěryhodnost severoatlantické aliance kvůli podpoře Československu. To platilo i pro Velkou Británii, která rovněž nechtěla obětovat své obchodní styky s Východním blokem.

Československá krize však ovlivnila vnímání Sovětského svazu u veřejnosti, která sledovala neschopnost vedení Sovětského svazu, když čelilo reformním požadavkům ve svých satelitech.¹²⁸ Další pole, kde můžeme shledat vliv československé krize, je otázka bezpečnosti. Státy NATO utužily své spojení a znovu potvrdily americkou garanci bezpečnosti v Evropě.¹²⁹

¹²⁷ Bárta, M. a kol., Československo roku 1968, II., Počátky normalizace, Praha 1993, s. 67- 85.

¹²⁸ Hughes, G., Harold Wilson's Cold War: the Labour government and East-West politics, 1964-1970, Rochester, NY: Boydell Press, 2009, s. 329.

¹²⁹ Hoppe J., Britský pohled na „Pražské jaro“. Soudobé dějiny 2000, č. 3, s. 356.

Od 70. let sice docházelo k ochlazení vztahů mezi Velkou Británií a Sovětským svazem. Spíše než vojenský zásah Sovětů v Československu, byla příčinou britská podpora USA ve válce ve Vietnamu a sovětské odmítnutí dohody o přátelství, kterou britská strana navrhovala k zlepšení obchodních a kulturních kontaktů v lednu 1968.¹³⁰

¹³⁰ Michálek S., Rok 1968 a Československo: postoj USA, Západu a OSN. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008, s. 11-25.

5. Pohled britských komunistů na události Pražského jara 1968

Cílem následující kapitoly je přiblížit čtenáři dobové vnímání Pražského jara v radikálně levicově smýšlející britské části společnosti. Jak bylo již uvedeno, komunismus v tradičně demokratické Británii neměl vhodné podmínky k růstu. Levicově smýšlející obyvatelstvo dávalo ve volbách přednost *Labour Party* před Komunistickou stranou Velké Británie (CPGB) a jejími levicově radikálními odnožemi. Ačkoliv měla britská komunistická strana malou členskou základnu (v porovnání s hlavními politickými stranami britské politické scény) i malý vliv ve společnosti, vydávala vlastní stranický list, který od roku 1966 nesl název *The Morning Star*. A právě prostřednictvím tohoto deníku, na jehož stranách jsme se mohli a stále můžeme dočíst oficiální stanoviska britských komunistů, bych ráda nastínila dobové vnímání událostí v Československu v britském radikálně levicovém tisku ve druhé polovině 60. let. Toto časové ohraničení let 1966 – 1969 je zdůvodněno prvním vydáním *Morning Star* v dubnu 1966 a pomyslnou tečkou za událostmi Pražského jara v březnu 1969, předtím, než byl Alexandr Dubček nahrazen ve funkci prvního tajemníka strany.

Z historického výzkumu a dokonce i z vlastních zkušeností sami víme, jakým způsobem se chovají média, která jsou závislá na rozhodnutích státních režimů. O to zajímavější je pohled na stranické noviny, které bez výhrad podléhaly nedemokratické politické straně, ale působily ve svobodné zemi, v čase uvolnění mezinárodního napětí Studené války.

5.1 Odras zájmu o Československo v deníku *Morning Star* ve sledovaném období 1966 – 1969

Britská společnost, ve které dlouhodobě převládají demokratické prvky a tradice, dává prostor neomezenému projevu veřejného mínění, které se stává důležitým prvkem uvědomování si sebe sama ve společnosti. Pokud máme zájem pátrat po veřejném mínění dané doby, je právě dobový tisk důležitým pramenem. Snahou tedy je vytvořit představu o vnímání československých událostí na základě analýzy novinového zpravodajství, ke kterému nám poslouží stranické noviny.

Pokud nepočítáme specifický rok 1968, tak se československá tematika na stránkách *Morning Star* ve druhé polovině 60. let objevuje zřídka. Zhruba však ve stejném množství

jako tematika jiných východních komunistických zemí. Pochopitelně nejčastěji byla pozornost věnována zpravodajství týkající se Sovětského svazu. Obecně se dá říct, že se stereotyp platný v období vlády Nevilla Chamberlaina, že jde o zemi ve východní Evropě „o níž vlastně nic nevíme“ příliš neproměnil. Rok 1968 však tvoří výjimku ve vztahu ke zbylým rokům zkoumaného období. Tento rok zájem britských komunistů o události v Československu výrazně vzrostl. Přestože britští komunisté sice s demokratizačními kroky, které v Československu probíhaly, velmi sympatizovali, k dlouhodobému zvýšení zájmu o Československo to nevedlo. Britští komunisté po roce 1968 stále více směřovali k nové vlně komunismu. Tento tzv. eurokomunismus mohl nabídnout zejména západoevropským komunistickým stranám nové pojetí socialismu. Možná lze i uvažovat o tom, že přistoupení k eurokomunismu znamenalo pro západní komunismus rezignaci na celkovou internacionální perspektivu komunistického hnutí. Jednoduše řečeno, o komunismus za Železnou oponou nejevili zájem.

Při rozboru stranických novin je třeba zmínit, že *Morning Star* nebyly jediné noviny s levicovou tematikou, rozhodně však byly levicově radikální a nejvíce ideologicky propracované. Tlumočily totiž myšlenky CPGB velmi věrně, neb samy sebe označovaly za tiskový orgán komunistické strany. Z hlediska pramenné klasifikace můžeme tedy *Morning Star* považovat za politický deník, který má určité jasně dané politické zaměření. Vymezení *Morning Star* tedy jednoznačně vyplývalo z politického přesvědčení redaktorů deníku, kteří byli většinou sami členy CPGB. Dodejme, že noviny rozhodně nebyly nezávislé a jejich obsah se odvíjel od postojů a rozhodnutí Výkonného výboru CPGB. Tato skutečnost jasně ovlivňovala čtenáře *Morning Star*, kteří vnímali Československo a československé události pod vlivem ideologických a zkreslujících předpokladů daných ideologickým zaměřením novin. V tomto duchu lze vyzorovat i zvláštnosti ve vyjadřování komunistických novinářů oproti běžnému úzu. Zejména vlastní komentáře redaktorů *Morning Star* k určité problematice byly prodchnuty hesly o boji proti imperialismu, snahám posílit mezinárodní socialistické hnutí, o upřímné bratrské pomoci, a podobně.

Vztahy mezi KSČ a CPGB odpovídaly standardním vztahům, podobným těm, jaké měly obecně komunistické strany mezi sebou. Východní blok v čele se Sovětským svazem měl zájem na šíření komunismu na Západ a narušování západních vlád. O podpoře Komunistické strany Sovětského svazu britským komunistům není pochyb. Nejvíce britští komunisté oceňovali finanční pomoc od Sovětů, kteří poskytovali finanční částky zejména na

provoz stranického deníku *Morning Star* a následně tyto noviny také odebírali. Proto mohou být údaje o nákladu zkrácené a je nutné brát čísla s rezervou.¹³¹

Abychom lépe stanovili vypovídající hodnotu *Morning Star*, musíme vycházet z vnitřního uspořádání deníku. Formát deníku odpovídal ve zkoumaném období let 1966 – 1969 velikosti A2, označované také jako *broadsheet*, s rozměrem 750 mm x 600 mm. Tento šesti stránkový deník obsahoval příspěvky původních redaktorů deníku, kteří k předkládané informaci již zaujímali své stanovisko, stejně jako i ryze informativní zprávy bez ideologického podtextu. *Morning Star* přinášel informace z domácího britského prostředí, jakožto i informace ze zahraničí. V případě zahraničního zpravodajství byl buď vyslán zpravodaj do konkrétní země a autentické články do redakce *Morning Star* posílal, nebo zprávy ze zahraničí byly přejímány prostřednictvím tiskových agentur (v případě Československa bylo přejímáno z tiskové agentury Reuters, ČTK či TASS). Pokud byly informace převzaté, bylo to v textu uvedeno.

Deník nebyl dále dělen do určitých jasně daných rubrik. Neplatilo, že určitá tematika byla vždy uváděna na stejné straně výtisku. To znamená, že mnou hledané informace spjaté s Československem jsem nacházela v rámci celého deníku. Využívala jsem všech článků, komentářů, reportáží a sloupků, kde byla zastoupena československá tematika, anebo kde bylo jakkoliv zmíněno Československo (například v reklamě).

Tematicky však lze hovořit o jisté vnitřní struktuře. Titulní strana (přírozně) obsahovala informace a zprávy, které byly dle redakce deníku nejdůležitější. Zpravidla se zde objevovaly domácí zprávy z jednání vlády, které se dotýkaly sociálních otázek či dělnického hnutí (zejména horníků). Nevyhýbaly se ale ani zahraniční politice, stejně tak byl zde i prostor pro zprávy světového významu (přírodní katastrofy, dopravní neštěstí, apod.). Nejednou se zde vyskytl prostor pro menší odkaz na článek, který byl podrobněji uveden na jiné straně.

Z hlediska vlastní výzkumné práce zabývající se zájmem britské komunistické společnosti o dění v Československu tvořily podstatnou složku zpravodajství *Morning Star* původní redakční komentáře a články. Obecně se tyto články týkaly jak dílčích britských otázek, tak i širších souvislostí mezinárodních vztahů. V těchto příspěvcích byla jasně formulována stanoviska redakce, shodná s těmi stranickými.

Na první straně se vždy nacházel ideologický sloupek *We say...*, který sděloval čtenáři postoj CPGB k danému tématu, jež bylo ve vydání uvedeno. Tento sloupek mi v rámci mého výzkumu velmi pomáhal. Postoj CPGB k určitému tématu byl zde srozumitelně předložen.

¹³¹Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 212-220.

Na dalších stranách deníku byly obvykle uvedeny zprávy z domova i ze zahraničí, ačkoli rubriky nebyly přesně dané, jednotlivé reportáže, rozhovory a politické úvahy byly seskupeny celkem logicky na konkrétní straně. Svůj prostor v *Morning Star* měla i čtenářská rubrika, kdy redakce otiskla dopisy čtenářů, které ji byly zaslány. Zde je zajímavé pozorovat, že téměř nikdy se zde ve mnou zkoumaném období nevyskytly rozdílné názory a obsah dopisů vždy ladil se stanovisky strany. Právě zde lze vysledovat odpověď na otázku, zda byly noviny pouze pasivním médiem, či aktivně ovlivňovaly veřejné mínění v rámci skupiny, na kterou cílily. Otázkou však zůstává, nakolik byla redakce selektivní při výběru dopisů, které nakonec zveřejnila.

Na třetí či čtvrté straně se příležitostně objevily kulturní zprávy, které upozorňovaly na nějaký zajímavý kulturní zážitek. Poslední strana byla vyhrazena pro sportovní zpravodajství. V neposlední řadě se na druhé až čtvrté straně deníku vyskytly nejrůznější reklamy, které se týkaly zejména spotřebního zboží. V některém vydání novin se nacházely i rady typu „kam vycestovat“, kde bylo Československo vícekrát zmiňováno. Pro úplnost je třeba dodat, že *Morning Star* vycházel denně, včetně neděle. Při rozboru „československého“ zpravodajství jsem pracovala s celým výtiskem novin a zaměřila jsem se na články, reportáže, rozhovory a vyjádření CPGB, které s Československem souviselo, nebo se Československa přímo týkalo.

Mezi novináři, kteří se s československou problematikou na stranách *Morning Star* zabývali nejvíce figuroval Alan Winnington, jenž se kromě novinářské kariéry věnoval i kariéře spisovatelské¹³². Příspěvky Alana Winningtona obsahovaly kromě věcných informací i vlastní postřehy k danému tématu. Byl autorem komentářů i interview s Čechoslováky. Z počátku obrodného československého procesu zaujímal k vyvstalé debatě ve společnosti opatrné stanovisko, protože, jak sám přiznával, zprvu se v situaci těžko orientoval.

Druhým reportérem spojeným s československým zpravodajstvím byl Sam Russell, neboli Sam Lesser. Russell jakožto zahraniční dopisovatel *Morning Star* byl v srpnu 1968 vyslán do Československa, odkud měl informovat londýnskou redakci o situaci v zemi. Jeho poznámky byly důkazem, že sám citlivě vnímal solidární a soudržnou náladu Čechoslováků, která v zemi panovala.¹³³

Tyto články, komentáře a sloupky uvedených redaktorů však tvořily spíše doprovodnou součást hlavního zpravodajství o Československu. Důležité (titulní) články, které se v *Morning Star* objevovaly, zejména v prvních deseti dnech po invazi, měly ráz spíše

¹³² Autorem románů a detektivek. Např. Anglický špión, Fairfaxovy miliony, Zastavení v Berlíně, Kočičí oči.

¹³³ Beckett F., *Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party*, London 1995, s. 165.

obecně informativní.

Z uvedené celkové charakteristiky britských novin *Morning Star* vyplývá, že mají své nezastupitelné místo v rámci výzkumu, zejména pokud máme zájem zjistit, jak dění v Československu vnímali britští komunisté. Byť tyto noviny nepatřily k nejčtenějším novinám v britském prostředí.

Jistým hlediskem k posouzení rozsahu zájmu *Morning Star* o Československo v průběhu let 1966 – 1969 může být srovnání počtu zpráv o Československu zveřejňovaných deníkem v jednotlivých letech. Následující tabulka obsahuje informace o výskytu příspěvků s československou tematikou v daném období.

Tabulka č. 1

Četnost zpravodajství s československou tematikou publikovaného v *Morning Star* v jednotlivých letech období 1966 – 1969

rok	1966 (duben- prosinec)	1967	1968	1969 (leden- březen)
Celkový počet příspěvků	10	8	133	13

Pramen: *The Morning Star*, ročníky 1966-1969

Čísla v tabulce jasně ilustrují, kdy byl zájem *Morning Star* o Československo největší. Rok 1968 má specifické postavení. Enormní nárůst zájmu je dán změnou politického vývoje v Československu, zejména deklarovanými demokratizačními změnami, které v lednu odstartoval nástup Alexandra Dubčeka do čela strany a s ním i aktivace reformisticky smýšlejících členů KSČ.

Tuto změnu zaznamenal redaktor *Morning Star* Sam Russell v článku z 25. ledna 1968. Ve svém komentáři informuje o změně ve vedení KSČ, aniž by však nově zvoleného generálního tajemníka Alexandra Dubčeka blíže hodnotil. Připomíná nadcházející oslavy dvacetiletého výročí „vítězného února“ a vítá ekonomické změny, které nové vedení KSČ deklaruje s cílem přispět k zajištění vědecko-technologické revoluce v průmyslu.¹³⁴ Mimochodem tento článek z konce ledna 1968 je prvním celostránkovým článkem, který se v *Morning Star* objevil ve sledovaném období 1966 – 1969.

¹³⁴ *Morning Star*, 25. 1. 1968.

Britští komunisté vítali touhu československých komunistů o uvolnění režimu, touhu po větší liberalizaci a především pokus o ekonomickou reformu. Zahraniční redaktoři *Morning Star* dění v Československu s napětím sledovali. Zaujala je všudypřítomná kritika režimu, která se obracela k přítomným i minulým poměrům. V půlstránkovém článku z 19. března 1968 Alan Winnington komentuje „vířivou debatu“ v Československu. Všimá si skutečnosti, že veškerá diskuze o společenských poměrech probíhá v médiích a nedochází k žádným demonstracím, což hodnotí pozitivně. V tomto svém komentáři poměrně kladně přistupuje k návrhu Akčního programu, přesto ještě přiznává další aspekt debaty, tedy že je třeba, aby diskuze nevyužily lidé, kteří v socialismus nevěří a mohli by jej ohrozit.¹³⁵

Po schůzce v Drážďanech na konci března 1968, kde bylo vedení Československa kritizováno za vlašný postoj k údajným antisocialistickým tendencím, se v *Morning Star* objevují komentáře, které dokládají tvrzení, že tomu tak není. Redaktoři dále informovali o silném vlivu spisovatelů, kterým je v debatě o novém přístupu k socialismu dán značný prostor. Všimli si, že zrušení cenzury a následné umožnění kritických projevů ze všech stran zaujalo i západní svět. V březnu deník *Morning Star* uveřejnil rozhovor s Eduardem Goldstückerem, který v té době předsedal Svazu spisovatelů. Profesor Goldstücker v tomto rozhovoru s Alanem Winningtonem ujišťuje, že v Československu nejsou antisovětské tendence, které by byly schopné ohrozit socialismus.¹³⁶

Prosovětsky vyznívá i další rozhovor, který se objevil tentýž měsíc v *Morning Star*. Tentokrát Alan Winnington hovořil s pražskými studenty, jak hodnotí společenský vývoj půl roku po studentských protestech na Strahově. Na otázku, jestli si studenti myslí, že změny ve společnosti jsou protisovětské, jednohlasně studenti odpovídají, že to považují za holý nesmysl.¹³⁷

Komunističtí novináři *Morning Star* nejednou vyjádřili na stranách deníku obavu, že tato jimi pozitivně vnímaná demokratizační snaha, která se v československé společnosti objevila, může být zneužita protisocialistickými skupinami. Také vyjadřovali znepokojení, že prostřednictvím vlivu, které může získat Západ v Československu, dojde k oslabení socialismu.

V celkovém měřítku však komentáře britských komunistických novinářů zaujímají kladný postoj vůči vývoji v Československu. V dubnu *Morning Star* otiskl komentář labouristického poslance W. E. Garretta, který rovněž pozitivně hodnotil vývoj v

¹³⁵ *Morning Star*, 19. 3. 1968.

¹³⁶ *Morning Star*, 26. 3. 1968.

¹³⁷ *Morning Star*, 25. 3. 1968.

Československu. Garrett považoval povolení svobodnějších prvků v autoritářské zemi za známku vyspělosti dané společnosti.¹³⁸

Více pozornosti si Československo vysloužilo až v polovině července 1968, kdy se jako hlavní článek na titulní straně objevila zpráva týkající se tzv. varšavského dopisu, ve kterém představitelé pěti zemí Varšavské smlouvy vyjadřují znepokojení nad vývojem v Československu. Podle zemí „pětky“ není československé vedení dostatečně silné, aby zlikvidovalo domácí „reakční živly“ a dokonce i vojenské řešení situace je reálné. Dopis také upozorňoval, že „pětka“ nedovolí, aby „nepřátelské síly“ svedly Československo ze socialistické cesty v duchu Brežněvovy doktríny.¹³⁹ Následné komentáře a sloupky *We say...* v *Morning Star* na toto téma podporují československé stanovisko. Redaktoři píší, že vnitřní vývoj je čistě záležitostí daného státu a jeho suverenita by neměla být jakkoliv zpochybňována.¹⁴⁰

Na přelomu července a srpna se konalo setkání představitelů Československé komunistické strany a Komunistické strany Sovětského svazu v Černé nad Tisou. Schůzka skončila konstatováním, že hrozba vojenské invaze pominula. Tento závěr britští komunisté vítali a ve svých člancích novináři vyjadřovali naději, že se situace uklidní.¹⁴¹ Články v *Morning Star* ze začátku srpna znovu opakují, že britští komunisté jsou velmi rádi, že Čechoslováci a Sověti jsou ochotni debatovat, jelikož vzniklé problémy by mohly ochromit společné úsilí socialistických zemí, jež spojuje boj proti imperialismu.¹⁴²

Navzdory obavám v *Morning Star* se britští komunisté po sovětské invazi do Československa jasně vymezili vůči sovětskému jednání, které bylo proti jejich přesvědčení o nutném zachování suverenity (jakéhokoliv) státu. Právě v tomto období je četnost článků týkajících se Československa na svém vrcholu. Během srpna přinesl deník *Morning Star* 50 článků týkajících se československých událostí. Bezprostředně po invazi se objevují články a komentáře redaktorů, které vyjadřují ostrý nesouhlas s intervencí. V titulním článku z 22. srpna 1968 se píše, že navzdory různým pohledům na vývoj v Československu, je intervence na československé území neospravedlnitelná. Vyjadřují naději, že se vojska co nejdříve stáhnou a vztahy se vrátí k normálu.¹⁴³

Československá tematika plní titulní stranu deníku zejména prvních deset dní po

¹³⁸ *Morning Star*, 24. 4. 1968.

¹³⁹ *Morning Star*, 16. 7. 1968.

¹⁴⁰ *Morning Star*, 19. 7. 1968.

¹⁴¹ *Morning Star*, 27. 7. 1968.

¹⁴² *Morning Star*, 5. 8. 1968.

¹⁴³ *Morning Star*, 22. 8. 1968.

invazi. Nejvíce zpráv je čistě informativního charakteru. Otisknuté komentáře v tomto období představují nejradikálnější postoje britských komunistů. Ve sloupku *We say...* z 24. srpna 1968 se objevují tvrzení, že pokud se nenajdou jasné důkazy, které by vysvětlovaly invazi, jedná se o tragickou chybu v celém socialistickém hnutí.¹⁴⁴ Následující den, 25. srpna, se objevil článek s nadpisem „Nechte Českoslováky rozhodovat o vlastním vývoji“, kde komentátor *Morning Star* souhlasí s postojem komunistů v Itálii a Francii, kteří dříve odmítali vměšování se do vnitřních záležitostí cizího státu a stejně tak odmítli intervenci.¹⁴⁵ Britští komunisté podporují československé požadavky, které byly otištěny 28. srpna 1968 opět na titulní straně. Citují zde Dubčeka, který požaduje rychlé stažení vojsk z československého území, požaduje možnost pokračovat v demokratických reformách a také návrat všech na své pozice, na které byli demokraticky zvoleni. Komentář redakce *Morning Star* k československým požadavkům je souhlasný. Komentátor dodává, že britští komunisté si velmi přejí, aby došlo k ustálení situace.¹⁴⁶ Očité svědectví podává ve svém článku britský komunista G. C. T. Giles, který v době invaze pobýval v Praze. Jeho článek vyjadřuje zděšení nad situací, které byl sám svědkem. Rovněž zaznamenal náladu ve společnosti, která podle něj dokazuje, že lidé v Československu stále chtějí socialismus.¹⁴⁷

V září počet článků s československou tematikou poklesl. Novinové příspěvky jsou spíše informativního typu. Komentáře, které se objevily, znovu opakují podporu britských komunistů vedení KSČ. Ve sloupku *We say...* se 3. září objevila úvaha, která porovnávala československý socialismus s lidskou tváří s britským komunistickým programem *British Road to Socialism*. Autor zde uvažuje, zda-li jsou vinni i britští komunisté, jestliže i oni krácejí po vlastní cestě k socialismu.¹⁴⁸

Citelněji od října roku 1968 postupně zaznamenáváme pokles zájmu o dění v Československu. Jedním z komentářů je i příspěvek generálního tajemníka CPGB Gollana, který ve svém článku ze 7. října vyzdvihuje důležitost pokračování československých reforem a dodává, že britští komunisté jsou připraveni pomoci vedení KSČ.¹⁴⁹ Za pomoc považoval slovní podporu, kterou však skutečně britští komunisté prostřednictvím deníku *Morning Star* formulovali.

Zpravodaj *Morning Star* si všiml i skupiny známé jako jodasovci. Sam Russell dne 16.

¹⁴⁴ *Morning Star*, 24. 8. 1968.

¹⁴⁵ *Morning Star*, 25. 8. 1968.

¹⁴⁶ *Morning Star*, 28. 8. 1968.

¹⁴⁷ *Morning Star*, 30. 8. 1968.

¹⁴⁸ *Morning Star*, 3. 9. 1968.

¹⁴⁹ *Morning Star*, 7. 10. 1968.

listopadu informoval o seskupení konzervativních komunistů kolem Josefa Jodase, kteří od počátku roku 1968 vystupovali proti reformní politice Alexandra Dubčeka. Jejich představa o komunismu odpovídala dogmatismu stalinského typu. Russell jodasovcům nepřikládal větší význam. Ve svém komentáři skupinu hodnotil slovy, že se vůbec nediví, že nemají žádnou širší podporu.¹⁵⁰

V prvních měsících roku 1969 se zájem vrací na úroveň před rokem 1968, což jen dokládá specifčnost tohoto roku. Lednové zpravodajství s československou tematikou v deníku *Morning Star* informuje o upálení a následné smrti studenta Jana Palacha.¹⁵¹ Tuto zprávu redakce *Morning Star* blíže nekomentovala. Počet článků, které se svým obsahem dotýkaly Československa v posledních měsících zkoumaného období se postupně vrací na úroveň před reformním rokem 1968.

Pro detailnější zhodnocení zájmu britských komunistů o Československo jsem jednotlivé zpravodajské příspěvky v *Morning Star* týkající se Československa rozdělila podle obsahu do několika základních skupin. Z tohoto rozdělení vznikly tři hlavní tematické okruhy: *ekonomické zpravodajství*, *kulturní a sportovní zpravodajství* a *politické zpravodajství*. Dané okruhy je možno ještě dále rozčlenit na podskupiny.

Do *ekonomického zpravodajství* jsem zahrнула příspěvky týkající se obchodních kontaktů mezi Velkou Británií a Československem, informací o ekonomické situaci v Československu a ekonomické reformě, která měla otevřít československý trh Západu. Délka článků se různila, nejčastěji se zprávy tohoto charakteru vyskytovaly v menším a středním rozsahu, což znamená, že se objevovaly v podobě menších až středně velkých sloupků či reportáží.

Kulturní a sportovní zpravodajství obsahuje příspěvky o kulturních výměnách mezi Británií a Československem mezi školáky, reportáže o řadových Britech, kteří navštívili Československo, informace týkající se vystoupení československých umělců v Británii, či uvedení jejich her v britských divadlech. Dále tento okruh obsahuje i sportovní zpravodajství týkající se výsledků československých sportovců. Rozsah tohoto okruhu zpravodajství byl z uvedených tří nejmenší. Délka příspěvků se pohybovala od pár vět po menší odstavce, často umístěných na okraji strany. Výjimku tvořily celostránkové propagační informace týkající se Československa, které lákaly na krásnou přírodu, mnoho památek a československé výrobky.

Politické zpravodajství je velmi obsáhlým okruhem. Proto jsem jej rozčlenila do

¹⁵⁰ *Morning Star*, 16. 11. 1968.

¹⁵¹ *Morning Star*, 21. 1. 1969.

podskupin, které zahrnují: a) obecné informace – často přejaté z jiných tiskových agentur, bez vlastního komentáře, b) vlastní články redaktorů *Morning Star*, jež jsou ideologicky podbarvené, c) autentické rozhovory redaktorů s Čechoslováky, d) články týkající se vnímání československé otázky nad rámec CPGB, e) články moskevského dopisovatele a za f) dopisy čtenářů, v nichž figurovala československá tematika. Tento typ zpravodajství byl různého rozsahu; lze najít příspěvky, které byly jen malé (například jen odstavec), stejně jako články pokrývající větší část strany. Nejdelší články s politickou tematikou se objevovaly ve druhé polovině srpna 1968, kdy představovaly i celou stranu.

Četnost zpravodajství o Československu v *Morning Star* rozděleného do tří hlavních okruhů v jednotlivých letech sledovaného období 1966 – 1969 zachycuje následující tabulka.

Tabulka č. 2

Zpravodajství deníku *Morning Star* o československé problematice v jednotlivých letech období 1966 – 1969 rozčleněné podle hlavních okruhů

rok	1966	1967	1968	1969
Ekonomické zpravodajství	4	3	5	2
Kulturní a sportovní zpravodajství	5	4	5	2
Politické zpravodajství	1	1	165	9
celkem	10	8	175	13

Pramen: *The Morning Star*, roč. 1966 – 1969

Jak je zřejmé z uvedené tabulky, největší podíl na veškerých informacích o Československu, jež *Morning Star* přinášel v letech 1966 – 1969 svým čtenářům, připadl z hlediska základních tematických okruhů zpravodajství o československém politickém vývoji. Výjimečně vysoký počet „československých“ zpráv z politiky publikovaných v *Morning Star* v roce 1968 souvisel především s prudkým nárůstem zájmu o Československo v tomto reformním roce. Velkou pozornost na sebe strhávaly přímo zprávy z Československa, komentující vývoj ve společnosti, stejně tak se velkému zájmu těšily celosvětové ohlasy,

zejména znepokojivé reakce ostatních socialistických států a Sovětského svazu na československou reformní politiku. Nejvíce intenzivně *Morning Star* komentoval vývoj událostí v týdnu po sovětské invazi, kdy se československá tematika objevovala pravidelně na titulní straně.

Míru zájmu britských komunistů ohledně politického vývoje v Československu v daném období 1966 – 1969 ukazuje následující tabulka. Tento politický okruh je dále členěn na dílčí podskupiny, jež jsou uvedeny níže.

Tabulka č. 3

Zpravodajství deníku *Morning Star* o československé politické problematice v jednotlivých letech období 1966 – 1969 rozčleněné podle dílčích podskupin

rok	1966	1967	1968	1969
Podskupina				
<i>a</i>	1	1	92	8
<i>b</i>	0	0	45	0
<i>c</i>	0	0	6	0
<i>d</i>	0	0	8	0
<i>e</i>	0	0	9	1
<i>f</i>	0	0	5	0
<i>celkem</i>	1	1	165	9

Pramen: *The Morning Star*, ročníky 1966 – 1969

- a*) obecné informace – často přejeté z jiných tiskových agentur, bez vlastního komentáře
- b*) vlastní články redaktorů *Morning Star*, jež jsou ideologicky podbarvené
- c*) autentické rozhovory redaktorů s Čechoslováky
- d*) články týkající se vnímání československé otázky nad rámec CPGB
- e*) články moskevského dopisovatele, jenž zprostředkoval zprávy o Československu z deníku *Pravda*
- f*) dopisy čtenářů, v nichž figurovala československá tematika

Z předložené tabulky lze vyčíst, že nejvíce byli čtenáři *Morning Star* v letech 1966 – 1969 informováni o politických otázkách v Československu roku 1968 prostřednictvím

většinou stručných zpráv, které redakci *Morning Star* zprostředkovali zahraniční dopisovatelé z Československa, či je přebírala ze zahraničních tiskových agentur (hlavně ČTK, TASS a Reuters). Tato největší skupina zpráv zpravidla nebyla blíže komentována redakcí. Nicméně i vlastní autorské texty, komentáře a oficiální vyjádření britské komunistické strany měla silné zastoupení. V předkládané tabulce zaujímají druhé místo.

Následná tabulka se soustřeďuje pouze na rok 1968 a představuje tak detailnější obraz toho, s jakou frekvencí redakce *Morning Star* zmiňovala události v Československu. Stejně tak dotváří představu, přibližně jakým tématům se noviny věnovaly. Dílčí podskupiny *a – f* jsou shodné, jako u tabulky č. 3.

Tabulka č. 4

Zpravodajství deníku *Morning Star* o československé politické problematice v jednotlivých měsících roku 1968 rozčleněné podle dílčích podskupin

	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
<i>a</i>	-	1	3	6	11	3	13	26	14	7	6	2
<i>b</i>	1	1	3	5	1	-	5	14	8	5	1	1
<i>c</i>	-	-	3	-	-	-	-	-	2	-	-	-
<i>d</i>	-	-	-	2	-	-	-	6	1	-	1	-
<i>e</i>	-	-	-	-	1	-	3	1	1	1	-	1
<i>f</i>	-	-	-	-	-	-	1	3	1	-	-	-
celkem	1	2	9	13	13	3	22	50	27	13	8	4

Pramen: *The Morning Star*, ročník 1968

Tabulka č. 4 dokládá, že nejvíce zpráv z politické oblasti bylo publikováno v červenci až září roku 1968. Přičemž, dle předpokladu, jednoznačně největší počet byl zaznamenán v srpnu. V srpnu roku 1968 se v *Morning Star* objevilo celkem 50 článků. Největší podíl zpráv, které byly v daném měsíci otištěné, byl charakteru obecných zpráv. Tyto obecné zprávy byly často přejaté z jiných tiskových agentur (ČTK, Reuters, TASS). Druhé místo zaujímaly již přímo komentáře, které povětšinou vyjadřovaly stanovisko CPGB k situaci v Československu. Sovětská invaze do Československa byla řešena rovněž mimo CPGB, a proto třetí místo v četnosti výskytu československé problematiky v deníku *Morning Star* v srpnu 1968 obsadily zprávy, které byly informativního charakteru a měly stranický přesah.

Pokud jde o obsahovou charakteristiku jednotlivých tematických okruhů zpravodajství o Československu v deníku *Morning Star*, lze vysledovat obecnější tendence následovně uvedené. Jak tedy vyplývá z uvedených tabulek, ze všech zpráv o Československu byla na stranách *Morning Star* ponejvíce zastoupena československá politická tematika. Ovšem tento silný zájem lze vysledovat pouze v roce 1968. Z tabulek vyčteme, že kromě tohoto roku *Morning Star* nepřinášel o politických tématech ve sledovaném období 1966 - 1969 svým čtenářům téměř žádné zprávy.

Při detailnějším rozboru lze snadno zjistit, jaké postoje britští komunisté k dění v Československu zaujímalí. Lze to prokázat na údaji o četnosti a výběru témat, a také ve stylizaci a celkovém ladění jednotlivých článků.

V rámci jejich zkoumání zjistíme, že redakce *Morning Star* a vzhledem ke své povaze stranického tisku, i vedení CPGB stálo jednoznačně za Dubčekovým vedením a jeho snaze o uskutečnění „socialismu s lidskou tváří“. Britští komunisté z kraje reformního období nerozuměli zcela jednoznačně vnitřnímu vývoji v Československu, zejména tomu, že reformní hnutí je socialistické, že dává najevo svůj přátelský postoj k Sovětskému svazu, a že se do reformu pustili sami komunisté. Přesto však plně podporovali tuto vlastní cestu Československé socialistické republiky ke komunismu. Nadšení doplňovaly i obavy, zda českoslovenští reformátoři zvládnou situaci udržet pod kontrolou a nedopustí, aby změny využily protisocialistické živly. Od března roku 1968 však převažovalo ujištění, že reformní hnutí nemá antisocialistické tendence a lidé v Československu podporují socialismus.

V období, kdy byl komunistický svět informován o obavách a nelibostech, které u Sovětů a jejich spojenců vyvolaly demokratizační změny v Československu, deklarovali britští komunisté v deníku *Morning Star* jednoznačné stanovisko nevměšování se do vnitřních záležitostí československého státu. Neklid u západních komunistů způsobený uveřejněním tzv. varšavského dopisu mírnil dojem ze setkání v Bratislavě mezi delegacemi Sovětského svazu, Československa, Bulharska, Maďarska, NDR a Polska. Toto setkání vyvolalo zdání, že vojenská intervence do Československa, již vyhrožoval Varšavský dopis, se zdá být nereálnou. Sloupek *We say...* obsahoval 4. srpna komentář, jenž se vztahoval k Československu a ústy CPGB vyjadřoval potěšení, že vedení Československa a Sovětského svazu našlo společnou řeč a ujišťoval, že žádné problémy nemohou narušit jednotu socialistických zemí.¹⁵²

Invaze vojsk Varšavské smlouvy na bratrské území zaskočila vlády socialistických

¹⁵² *Morning Star*, 4. 8. 1968.

zemí i vlády na Západě. Stejně jako další západní komunističtí představitelé, i vedení CPGB se jasně vymezilo vůči sovětské okupaci, kterou odsoudili a požadovali okamžité stažení vojsk z území ČSSR. První zmínka o vojenské intervenci zemí Varšavského paktu do Československa se objevila 22. srpna, kdy se na titulní straně objevil článek s nadpisem „Češi požadují stažení vojenských jednotek“, článek přinášel vyjádření Národního shromáždění, které požadovalo celosvětové odsouzení invaze a propuštění zajatých členů vlády. V tomto vydání se československé situaci věnoval ještě jeden článek, v kterém byly informace o odsouzení intervence ze strany britských komunistů a avizované mimořádné setkání Výkonného výboru CPGB, které mělo k československé krizi zaujmout jistý postoj.¹⁵³ Dále úvodní sloupek novin *We say...* 24. srpna vyjádřil naději, že se společným jednáním snad podaří situaci uklidnit a zajistit Československu suverenitu.¹⁵⁴ Poté Výkonný výbor CPGB v reakci na invazi upořádal mimořádnou schůzi a závěr z této schůze byl reprodukován v *Morning Star* 26. srpna. V tomto článku CPGB vyjádřila vzájemnou podporu Československu a vůči invazi se ostře vymezila, kdy intervenci pokládala za hrubé porušení demokratických práv Československa. Tento akt strana označila za tragickou chybu a vyzvala k okamžitému stažení vojsk.¹⁵⁵

Otevřené sympatie deníku *Morning Star* si Dubček a reformní představitelé vysloužili po té, co bylo zjištěno, že přestože tanky zemí Varšavského paktu přijely do Československa, aniž by je o to kdokoliv oficiálně požádal, občané Československa dále Dubčeka a KSČ silně podporovali a vůči okupantům zaujímali odpor pasivní rezistence.

Na požadavku okamžitého stažení vojsk z Československa trvali britští komunisté až do října roku 1968, než byla podepsána dohoda o dočasném pobytu vojsk Varšavské smlouvy na československém území. Pro pokračování v polednovém demokratizačním vývoji v československé společnosti vyznívaly i další příspěvky v *Morning Star*, a to až do března 1969.

Po podepsání dohody mezi československými a sovětskými představiteli o dočasném pobytu vojsk na území Československa někdejší zájem deníku o politické dění v Československu silně klesl. Od podzimu 1968 se frekvence zpráv o (nejen politickém) dění v Československu zeslabuje. Poslední velký novinový článek, prostřednictvím kterého CPGB vyjadřovala své stanovisko k situaci v Československu, se objevil 29. října 1968. V tomto článku strana znovu potvrdila svá předchozí vyjádření. Tento článek sděloval, že vzhledem k

¹⁵³ *Morning Star*, 22. 8. 1968.

¹⁵⁴ *Morning Star*, 24. 8. 1968.

¹⁵⁵ *Morning Star*, 26. 8. 1968.

faktu, že dva měsíce po invazi vojsk nebyl dosud předložen relevantní důkaz, který by dokládal, že Sověti měli k invazi oprávnění, CPGB trvá na co možná nejrychlejším stažení vojsk Varšavské smlouvy z území Československa a oboustranném dodržení Moskevských protokolů. Jedním dechem autor článku dodává, že přestože CPGB zaujímá oproti Sovětům k československé krizi rozdílné stanovisko, společná zahraniční politika komunistických stran jistě povede k překonání této krize. Jednota komunistického hnutí je dle CPGB tím nejdůležitějším.¹⁵⁶

Klesající tendence v počtu příspěvků vztahujících se k československé problematice nebyla zvrácena ani v prvních měsících roku 1969. Vyskytly se sice články o dění v Československu, ale byly jen informativního rázu a malého rozsahu. Smrt Jana Palacha a význam jeho činu deník *Morning Star* zmínil, nicméně jej blíže nerozebíral. O událostech podával jen zprávy informativního charakteru. Posledním příspěvkem v *Morning Star* ve sledovaném období, je rovněž bez bližšího komentáře uvedení varování před narůstajícím vandalismem v Československu, kterého se dopouštěli českoslovenští hokejoví fanoušci, jež vyloukli výkladní skříň ruské cestovní kanceláře Aeroflot. Tato poslední zmínka je uvedena v deníku 31. března 1969 a je pouze informativní, bez hlubšího rozboru.¹⁵⁷

Jak je patrné z výše uvedených informací, v rámci daného tématu se největší zájem *Morning Star* soustřeďoval na politické události v Československu v roce 1968. K charakteristickým rysům tohoto zpravodajství patřil zájem o politicko-ekonomickou reformu v Československu a jejích možných důsledků pro mezinárodní komunistické hnutí, dále slovní podpora demokratizačních kroků československých představitelů a veřejné distancování se od intervence vojsk Varšavské smlouvy na území Československa a následné snažení o setrvání v přátelském vztahu vůči Sovětskému svazu.

Vymezení jednotlivých hlavních okruhů „československého“ zpravodajství *Morning Star* v letech 1966–1969 a i jejich podrobnější členění, přispěje ve vztahu k dané problematice zhruba uspořádat tehdejší dobové veřejné mínění u části levicově smýšlející britské populace. Dokladem zájmu dobového tisku je četnost zpráv o Československu. Zatímco k podrobnějšímu studiu veřejného mínění slouží rozdělení těchto zpráv do dílčích tematických okruhů, které se vzájemně prolínaly a pomohly rekonstruovat obraz Československa v britském komunistickém deníku *Morning Star* v letech 1966 až 1969.

¹⁵⁶ *Morning Star*, 29. 10. 1968.

¹⁵⁷ *Morning Star*, 31. 3. 1969.

5.2 Srovnání zájmu *Morning Star* s hlavním britským tiskem

Určitou vypovídající hodnotu v rámci tohoto výzkumu má i údaj o porovnání zájmu o Československo v rámci celého britského tisku. Bylo zjištěno, že ve srovnání s hlavním britským tiskem deník *Morning Star* československou tematiku nezmiňoval nejčastěji.

Pokud bychom porovnali *Morning Star* s nejčtenějším deníkem té doby *Daily Mirror* a s nejvlivnějším deníkem *The Times*, můžeme si vytvořit představu, jak se zájem komunistického deníku o československé události lišil od zájmu ve hlavních (nekomunistických) novinách v námi zkoumaném období.

Zájem tisku o události v Československu byl sledován v bezprostředním časovém odstupu od invaze. Bylo zjištěno, že nejvyšší frekvence zpráv o dění v Československu se objevuje v rozpětí 10 dnů, a sice od 22. srpna 1968 do 31. srpna 1968. *Morning Star* přinesl v tomto období celkem 31 článků s československou problematikou. Nejčtenější deník *Daily Mirror* zveřejnil na svých stranách 100 článků týkajících se událostí v Československu a nejvlivnější tisk *The Times* o Československu v daném období informoval ve 201 člancích.¹⁵⁸ Dodejme, že nejčtenější *Daily Mirror* měl počet prodaných výtisků za den 4 794 500, *The Times* bylo denně prodáno 321 000 výtisků a komunistických novin *Morning Star* se denně prodalo 6 500 výtisků.¹⁵⁹

Pokud chceme zjistit, které z uvedených novin o Československu informovali nejčastěji, stačí, když vypočítáme, kolik článků s československou problematikou věnovaly dané deníky na každou svou jednu stránku. Toho se lze snadno dopočítat, když bychom dělili počet článků počtem stránek, které byly vydány za sledovaných 10 dní. Po porovnání výsledků bychom zjistili, že Československu se nejvíce věnovaly *The Times*, poté *Morning Star* a následně *Daily Mirror*. Do tohoto výpočtu jsou zahrnuty i údaje o počtu stran deníků.

To znamená, že britský komunistický deník *Morning Star* o dění v Československu neinformoval více než hlavní britský tisk, jež byl v tomto porovnání zastoupen deníky *Daily Mirror* a *The Times*. Obdobně tedy nebyl zájem britských komunistů o československou problematiku vyšší, než zájem zbytku britské společnosti.

¹⁵⁸ Pospíšilová, Markéta. Pražské jaro 1968 pohledem vybrané domácí a zahraniční literatury. Liberec, 2012. bakalářská práce (Bc.). Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, s. 95.

¹⁵⁹ Seymour-ure C., *The British Press and Broadcasting since 1945*, Oxford 1997. s. 28-29.

Závěr

Závěrem bychom měli zodpovědět otázku, která byla položena v úvodu práce, a sice *jestli a jak reagovali britští komunisté na vojenskou invazi do Československa?* Lze říci, že britští komunisté na stranách deníku *Morning Star* dění v Československu sledovali a zejména v reformním roce 1968 jej blíže komentovali. Jejich zájem byl dán tím, že byli součástí mezinárodního komunistického hnutí a také je zaujala československá ekonomická reforma. V článcích vyjadřovali podporu Československu, které obsadily armády zemí vojsk Varšavské smlouvy. Avšak stejně jako opadal zájem o dění v Maďarsku po roce 1956, postupně se západoevropské komunistické strany přestávaly zajímat i o dění v Československu.

Zjištěné skutečnosti z výzkumné části týkající se zájmu komunistických kruhů v britské společnosti o Československo v druhé polovině 60. let přinášejí zajímavé informace. V první řadě se ukázalo, že největší pozornosti se Československu dostalo od komunistického tisku v reformním roce 1968. Poté jsem články rozřadila na tři okruhy. První okruh se týkal ekonomického zpravodajství. Druhý okruh se věnoval zprávám z oblasti kultury a sportu a třetí okruh tvořilo politické zpravodajství. Po roztřídění příspěvků bylo zjištěno, že nejvíce zpráv z Československa přinášel komunistický deník *Morning Star* vztahujících se k třetímu okruhu. Politickému vývoji v zemi bylo bezkonkurenčně věnováno nejvíce příspěvků, jak je patrné z výše uvedených tabulek.

Největší podíl tohoto zpravodajství tvořily zprávy informativního charakteru, u nichž se nenacházel bližší komentář od redakce. Po těchto informativních novinových zprávách zaujímaly druhý největší podíl z celkového „československého“ zpravodajství ve sledovaném období 1966–1969 vlastní komentáře a sloupky redaktorů deníku *Morning Star*. Právě zde se naskytla nejvhodnější příležitost, jak vysledovat, jaké stanovisko zaujímal k událostem spjatým s Československem.

Jistou vypovídající hodnotu má i porovnání zájmu komunistického deníku s hlavními britskými novinami. Bylo zjištěno, že komunisté se o Československo a události Pražského jara nestarali výrazně více, než nekomunistická část britské společnosti. Po rozboru deníku *Morning Star* a po porovnání s prestižním deníkem *The Times* a nejčtenějším deníkem *Daily Mirror* bylo odhaleno, že nejvíce se o Československo během prvních deseti dní po invazi zajímal seriózní deník *The Times*. V tomto srovnání *Morning Star* obsadil druhé místo a deník *Daily Mirror* třetí pozici.

Ačkoliv je britská společnost známá svou nechutí angažovat se v kontinentálních záležitostech, události v Československu ve druhé polovině 60. let britská společnost pozorně sledovala. Mým záměrem a cílem této práce bylo přiblížit čtenáři, jestli a jakou mírou se komunistická část britské společnosti zajímala o československé události, které představovaly v období komunistické vlády naději na demokratičtější vývoj jednoho z tzv. socialistických států. Příspěvky v deníku *Morning Star* ukázaly, že tento zájem skutečně s reformním rokem 1968 velmi narostl.

Československé události tak pro britské komunisty představovaly především předzvěst změn, které západní komunistické hnutí čekalo v 70. letech s nástupem eurokomunismu. Vnitrostranicky sice nedošlo k masovému odlivu členstva CPGB, jak tomu bylo po roce 1956, ale zapříčinilo to rozkol v rámci britské komunistické strany. Hlavní slovo ve straně pak od počátku 70. let dostali mladí reformisticky smýšlející komunisté, pro něž Sovětský svaz přestával určovat politický kurz.

Použité zdroje

Prameny:

Morning Star, IV. 1966 – III. 1969

Literatura:

Bárta Miloš a kol., Československo roku 1968, II., Počátky normalizace, Praha 1993.

Beckett Francis, Enemy Within: The Rise and Fall of the British Communist Party, London 1995.

Bracke Maud, Which socialism? Whose détente? West European Communism and the Czechoslovak Crisis 1968, Budapest 2007.

Callaghan John, Rajani Palme Dutt, Lawrence and Wishart, 1993.

Eley Geoff, Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000. Oxford University Press 2002.

Hoppe Jiří, Britský pohled na „Pražské jaro“. Soudobé dějiny 2000, č. 3, s. 338-356 .

Hudec Vladimír. Úvod do teorie žurnalistiky. Praha: Novinář, 1982.

Hughes Geraint. British policy towards Eastern Europe and the impact of the ‘Prague Spring’, 1964–68. Cold war History. 2004, roč. 4, č. 2, s. 118.

Hughes Geraint. Harold Wilson’s Cold War: the Labour government and East-West politics, 1964-1970, Rochester, NY: Boydell Press, 2009, s. 211.

Keith Laybourn, Marxism in Britain: Dissent, Decline and Re-emergence 1945-2000, Abingdon: Routledge, 2006.

Köpplová, Barbara. Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2003.

Michálek Slavomír. Rok 1968 a Československo: postoj USA, Západu a OSN. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008.

Morgan Kevin, Harry Pollitt, Lives of the Left, Manchester University Press, 1994.

- Morgan Kenneth, Dějiny Británie. Praha: Lidové noviny, 1998.
- Osvaldová Barbora. Zpravodajství v médiích. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011.
- Polišenská Milada, zapomenutý „nepřítel“ Josef Josten, Free Czechoslovakia Information na pozadí československo-britských diplomatických styků, Libri 2009.
- Pospíšilová Markéta. Pražské jaro 1968 pohledem vybrané domácí a zahraniční literatury. Liberec, 2012. bakalářská práce (Bc.). Technická Univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická.
- Service Robert, Soudruzi. Světové dějiny komunismu, Argo 2007.
- Seymour-ure Colin, The British Press and Broadcasting since 1945, Oxford 1997.
- Temple Michael, The British Press, Maidenhead – New York 2008.
- Universum: všeobecná encyklopedie. 1. vyd. Praha: Odeon, 2002.
- Woodhouse Brian Pearce and Michael, A History of Communism in Britain. London, 1995.

Internetové zdroje:

- Communist Party of Great Britain [online], CPGB, BCM Box 928, London WC1N 3XX. [vid. 2015-02-23], dostupné z WWW: <http://www.cpgb.org.uk/home/about-the-cpgb>.
- Coughlan, Sean. Pressing On. BBC News [online]. 2005 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z WWW: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/4361137.stm.
- Smith, J. Ure, The Communist Press in Britain, 1920-24. Media, Culture & Society. 1985, roč. 7, č. 2, s. 169-186. DOI: 0163-4437. Dostupné z WWW: <http://mcs.sagepub.com/content/7/2/169.full.pdf>.

Přílohy

Ukázky článků v *Morning Star*

Zdroj: Morning Star, 22. 8. 1968

Zdroj: Morning Star, 23. 8. 1968

Zdroj: Morning Star, 24. 8. 1968

Zdroj: Morning Star, 26. 8. 1968

Zdroj: Morning Star, 27. 8. 1968

Zdroj: Morning Star, 28. 8. 1968

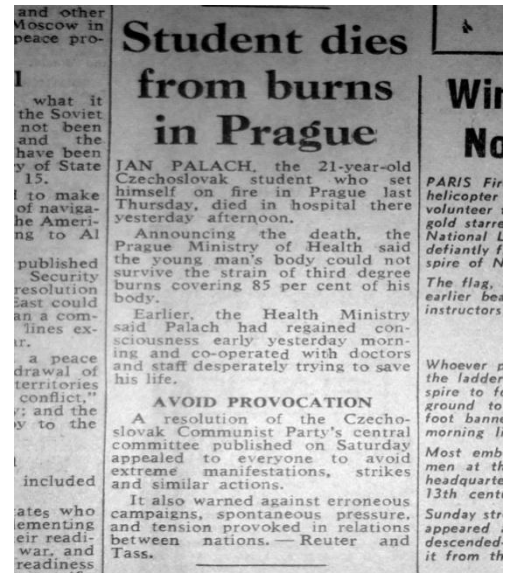
Zdroj: Morning Star, 30. 8. 1968

Zdroj: Morning Star, 14. 9. 1968

Zdroj: Morning Star, 19. 9. 1968

Zdroj: Morning Star, 21. 1. 1969